Міністерство освіти і науки України
Національний еколого-натуралістичний центр
учнівської молоді
Інститут проблем виховання НАПН України

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Випуск 18, №2
2024

Національного еколого-натуралістичного центру

Серія: Педагогічні науки

Київ

Міністерство освіти і науки України
Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді
Інститут проблем виховання НАПН України

НАУКОВИЙ ВІСНИК
Національного еколого-натуралістичного центру

Серія: Педагогічні науки

Випуск 18, №2 2024

Київ

УДК 37.015:159.9:57 (477-25)(06)
ББК 74.03 (4Укр)

Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру. - Випуск 18. - Серія: Педагогічні науки. Педагогічний досвід. Методичні матеріали учасників Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для закладів позашкільної освіти (еколого-натуралістичний напрям) - 2024.- № 2 – К.: "НЕНЦ", 98 с.

Друкується за ухвалою педагогічної ради Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (протокол № 5 від 18 грудня 2024 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Бех І.Д.	академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор
Биковська О.В.	доктор педагогічних наук, професор
Вербицький В.В.	доктор педагогічних наук, професор (*головний редактор*)
Бордюг Н.С.	доктор педагогічних наук, професор
Драган О.А.	завідувач відділу методичної роботи *(заступник головного редактора*)
Кацурак В.П.	заступник директора з навчально-виховної роботи Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді
Корнієнко А.В.	кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Костенко С.О.	доктор біологічних наук, професор
Лещенко М. П.	доктор педагогічних наук, професор
Леус Ю. В.	кандидат біологічних наук
Марушкевич А.А.	доктор педагогічних наук, професор
Мачуський В.В.	кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Медведєва Т.В.	кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник
Педан Ю.Ф.	директор Комунального закладу освіти “Обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді” Дніпропетровської обласної ради
Первушевська І.О.	Заслужений працівник освіти України
Петрочко Ж.В.	доктор педагогічних наук, професор
Пустовіт Г.П.	доктор педагогічних наук, професор
Рединa В.А.	кандидат педагогічних наук

Статті подано в авторській редакції

УДК 37.015:159.9:57 (477-25)(06)

ББК 74.03 (4Укр)

© НЕНЦ, 2024

Зміст

Серія: Педагогічні науки

Всиль Шубчинський,
Ірина Гусак,
Юлія Мєнафова

Співпраця Донецького обласного еколого-натуралістичного центру з еколого-натуралістичним підрозділом Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання в умовах воєнного стану як елемент сталого розвитку 5

Віктор Адріанов

Взаємодія закладів позашкільної та загальної середньої освіти у створенні єдиного освітнього простору.....13

Вікторія Петлицька
Видавнича діяльність Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України.....20

Олена Маланчук

Формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку 24

Педагогічний досвід

Ірина Ковальова

Впровадження національно-патріотичного виховання у відділі еколого-натуралістичної і туристсько-краєзнавчої роботи Центру дитячої та молодіжної творчості Корсунь-Шевченківської міської ради Черкаської області.....39

Людмила Сусахіна
Інна Лещенко
Система роботи з формування екологічної свідомості в Полтавському обласному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді 43

Методичні матеріали учасників Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для закладів позашкільної освіти (еколого-натуралістичний напрям)

Вертель Владислав
Люльченко Марина
Організація дослідницької роботи з кролівництва у закладі позашкільної освіти…69

Серія: Педагогічні науки

УДК 37.013.42:374

СПІВПРАЦЯ ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО ЦЕНТРУ З ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИМ ПІДРОЗДІЛОМ ОДЕСЬКОГО ОБЛАСНОГО ГУМАНІТАРНОГО ЦЕНТРУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Шубчинський В.Д., завідувач відділу екології та природоохоронної роботи Донецького обласного еколого-натуралістичного центру
e-mail: shubvd1902@gmail.com
Гусак І.Є., методист еколого-натуралістичного підрозділу Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання
e-mail: dobrasprava2022@gmail.com
Мєнафова Ю.В., кандидат хімічних наук, методист Донецького обласного еколого-натуралістичного центру
e-mail: menafova.yulia@gmail.com

У статті показані напрями сталого розвитку Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та Донецького обласного еколого-натуралістичного в умовах воєнного стану та співпраці в освітньому просторі. Така спільна діяльність виступає інтегруючим фактором всіх аспектів об'єднання зусиль держави, закладів освіти, громадськості з метою забезпечення необхідних умов для соціалізації вимушено переміщених вихованців та педагогів-позашкільників з метою створення безпечного освітнього середовища.

Ключові слова: *Одеський обласний гуманітарний центр позашкільної освіти та виховання (ООГЦПОВ); Донецький обласний еколого-натуралістичний центр (ДОЕНЦ); співпраця; еколого-натуралістичний підрозділ (ЕНП);воєнний стан; Європейський Союз (ЄС); сталий розвиток.*

Нагальною потребою XXI століття стає формування такого способу життя, який був би основою довготривалого ощадливого гармонійного розвитку людства. Потрібна сучасна філософія, нова політика, нові моральні орієнтири – відповідальність за майбутнє планети кожної людини і людства в цілому. Загалом ідеться про систему цінностей, складову культурного світобачення кожної людини і суспільства в цілому, яка не залежала б від економічних сплесків чи занепадів, зміни політичної влади, у якій би захист і збереження природи, турбота про людину, її життя і дотримання її прав вважались такими ж важливими, як і саме життя. Саме на таких засадах сформувалося поняття «сталий розвиток». (англ. – sustainable developmen) [1].

Третій рік, від початку військового вторгнення росії в Україну, позашкільна освіта забезпечує психологічну рівновагу та організацію змістовного дозвілля здобувачів освіти в позаурочний час, сприяє розвитку

творчих здібностей, розширює та поглиблює знання молодого покоління. Незважаючи на введення воєнного стану, заклади позашкільної освіти (ЗПО) активно працюють над створенням усіх можливих умов для здобуття освітніх послуг дітьми, життя яких ускладнила війна. Багато з них, разом з цілими колективами педагогів-позашкільників, стали вимушеними переселенцями не тільки на території нашої країни, але виїхали за кордон [2].

В таких умовах воєнного стану, що позначається на всіх сферах людського життя, надає освітні послуги Донецький обласний еколого-натуралістичний центр. Незмінним лишилося те, що усі ми маємо працювати заради дітей, нашого майбутнього. Важливим завданням постає об'єднання зусиль держави, закладів освіти, громадськості з метою забезпечення необхідних умов для розвитку освіти, соціалізації здобувачів освіти та створення безпечного освітнього середовища.

У цей непростий час заклади освіти мають стати осередками, які дають здобувачам освіти змогу працювати в очному режимі, отримувати не лише знання та практичні вміння, а й психолого-педагогічну підтримку, відчуття приналежності до спільноти. Таким осередком є Одеський обласний гуманітарний центр позашкільної освіти та виховання, зокрема його еколого-натуралістичний підрозділ. Тому, можливість співпраці ДОЕНЦ з таким потужним закладом позашкілля, яка почалася з 2022 року – це виклик часу щодо можливості користування всіма наявними формами та методами взаємодії між учасниками освітнього процесу відповідно до конкретної ситуації; організацією та проведенням спільних заходів і налагоджування комунікації закладів позашкільної освіти з учасниками освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Співпраця для вирішення проблем формування інноваційного, інформаційного, комунікативного, полікультурного, екологічно доцільного, гуманітарного середовища виступає інтегруючим фактором всіх аспектів організації позашкільного освітнього простору. Головним замовником освітніх послуг у сфері позашкільної освіти є діти та їх родини. Необхідно враховувати зміни, які стосуються кожного окремого напряму позашкільної освіти. Акцент необхідно робити на діяльнісній співпраці та її практичній складовій, що продемонструвала наша воєнна сучасність. Сфера позашкільної освіти, як різновид соціальної практики, відчуває вплив культури, науки, економіки, політики і техніки в ході їхнього сталого розвитку.

Тому ключове завдання сьогодення нашої співпраці – це сталий розвиток екологічної культури, підтримка моральної, соціальної, інформаційної безпеки вихованців і збереження їх національної ідентичності.

Спільне бачення освітніх викликів має за основу такі складові освіти сталого розвитку:

- висока якість життя, екологічна безпека, соціальна справедливість і рівноправність у відповідності до міжнародних норм і стандартів щодо дотримання прав людини та громадянських прав;
- збереження культурного, соціального та біологічного розмаїття;
- збереження та відтворення екосистем;

- гармонійний взаємний розвиток суспільства, економіки та довкілля;
- виховання екологічної свідомості та відповідальності за стан природи та довкілля перед майбутніми поколіннями на засадах екобіоцентричного світогляду;
- розвиток громадянського суспільства через співпрацю урядових, освітянських і суспільних організацій, залучення компаній різної форми власності, а також місцевих громад і різних неурядових громадських організацій до вирішення освітніх, екологічних, природоохоронних і соціальних питань;
- забезпечення права майбутніх поколінь на екологічно чисте довкілля.

І ці питання є на часі, адже елементи стратегії Нової української школи такі як: особистісно орієнтована модель навчання, розвиток критичного мислення у дітей, інтеграція освітніх напрямків та педагогіка партнерства повністю відповідають концепції сталого розвитку. Сфера позашкільної освіти, як різновид соціальної практики, відчуває вплив культури, науки, економіки, політики і техніки в ході розвитку співпраці ДОЕНЦ та ЕНП ООГЦПОВ.

Така синергія співпраці Донецького обласного еколого натуралістичного центру та еколого-натуралістичного підрозділу Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання досягла наступних результатів:

- підвищила якість освітнього простору, зробила навчання і спілкування комфортним. За рахунок засвоєння більшої кількості інформації в одиницю часу підвищується ефективність та самоорганізація освітньої діяльності, змінюється позиція всіх суб'єктів, підвищується міра відповідальності за освітні результати і процеси їхнього досягнення;
- створила та показала нові моделі більш ефективного освітнього простору, знизила навантаження на керівника гуртка та його вихованців, дозволяє оптимізувати ресурси закладу;
- об`єднала рівень здобутого досвіду екологічної культури вихованців в роботі з інформацією, технікою і людьми, над собою, роблячи його успішним і толерантним в житті і професії. Володіння загальними компетенціями (навчальними, соціальними, комунікативними, особистими) дозволяє піднімати рівень готовності навчатись протягом всього життя, освоювати нові професії, уміти співвідносити власні інтереси й інтереси різних соціальних груп та працювати з ними допомогла організовувати не тільки свою власну діяльність, керувати самим собою, власним життям, але і бути успішним у спільній діяльності;
- дала розвиток формуванню високоморальних, духовно розвинутих і готових до інновацій в нестабільних і швидко мінливих умовах із проявом ініціативи і творчості;
- допомогла виділити основні гуманістичні пріоритети в освітніх цілях, а саме:

- професійну компетентність особистості майбутнього громадянина;

- реалізовувати і засвоювати державні освітні стандарти, у тому числі, Європейського Союзу [3].

Наше співробітництво, в умовах воєнного стану, дало мотивацію для розширення позашкільного педагогічного процесу. При безпосередніх контактах збільшується методична, інформаційна, науково-дослідницька база реалізації однієї спільної мети – всебічного і гармонійного розвитку екологічної компетентності вихованців. На цій основі взаємні зв'язки здійснюються за умови спільного вирішення виховних проблем, упорядкування, корекції і координації зусиль з метою стимулювання розвитку дитячих обдарувань та інтересів і збагачення досвіду соціальних дій тощо.

Необхідно підкреслити, що взаємодія – двосторонній процес, в ході якого зміни відбуваються не тільки в житті вихованців, а й у їхніх педагогів-вихователів. Дух взаємодії – у взаємній зацікавленості наших закладів у повноцінному розвитку дітей. Цьому сприяють узгодженість і гармонійність запланованих спільних справ і засобів виховання. Створюються нові умови подальшого спільного розвитку, використовуючи при цьому кожний крок до педагогічної співпраці з іншими впливами, що взаємодіють один з одним і справляють єдиний спільний вплив на особистість. Виникають нові можливості для максимального використання і стимулювання тих творчих здібностей, які відповідають природним особистостям кожного вихованця.

Ефективна взаємодія ДОЕНЦ та ЕНП ООГЦПОВ в питаннях наукових досліджень, академічної мобільності та проведення культурних заходів базується на декількох важливих складових, а саме:

- якщо йдеться про наукові дослідження, академічну мобільність чи культурні заходи, ефективна комунікація є вирішальним чинником; доцільно використовувати різні канали комунікації, такі, як електронна пошта, відеоконференції, віртуальні платформи для спілкування та спільної роботи, а також забезпечувати чітку та систематичну комунікацію, враховуючи потреби всіх учасників;
- варто розвивати зв'язки та мережі між учасниками для сприяння співпраці та обміну ідеями, створювати можливості для взаємодії, такі, як наукові семінари, конференції, робочі групи та форуми; це сприятиме обміну знаннями та досвідом, а також стимулюватиме спільні дослідницькі проєкти та ініціативи;
- забезпечувати належне планування та координацію дій, встановлювати чіткі цілі та завдання, розподіляти відповідальність та графіки робіт, враховувати різні часові зони та культурні особливості учасників освітнього процесу, щоб забезпечити ефективну роботу команди;
- необхідно забезпечити доступ до ресурсів для проведення наукових досліджень, академічної мобільності та культурних заходів; це можуть бути наукова література, фінансові ресурси, лабораторії, інструменти та технології, що допоможуть учасникам ефективно виконувати свої завдання;

- у взаємодії з академічною мобільністю та проведенням культурних заходів потрібно враховувати культурну чутливість, тобто розуміти різницю у культурних поглядах, традиціях та нормах, приймати різноманітність, стимулювати культурний обмін та сприяти взаєморозумінню;
- потрібно забезпечити систему оцінки результатів ініціатив, досліджень та культурних заходів, встановити чіткі критерії оцінки та звітності, щоб визначити досягнення та виявити можливі шляхи вдосконалення.

У період воєнного стану і дистанційної освіти живе спілкування та співпраця стають надзвичайно ефективними. Важливою перевагою у штучному, алгоритмізованому, цифровому світі є можливість щось наживо побачити, віч-на-віч запитати, доторкнутися і власноруч дослідити.

Розширення навичок культури спілкування для сталого розвитку ДОЕНЦ та ЕНП ООГЦПОВ – це сукупність загальноприйнятих норм поведінки людини в суспільстві на основах: культури висловлювання, культури словесного обговорювання проблем, уміння логічно й лаконічно висловлювати думки, уміння знаходити головну думку, толерантність викладання власної думки, де функція мови є: відтворювальною, пізнавальною, комунікативною та культурно-творчою.

І така робота постійно проводиться педагогічними працівниками ДОЕНЦ та ЕНП ООГЦПОВ. Це процес діалогу з колегами та сприйняття повідомлень за допомогою вербальних і невербальних засобів, що охоплює обмін інформацією між учасниками спілкування, її сприйняття й пізнання, а також їхній вплив один на одного і взаємодією щодо досягнення інноваційних змін у спільній діяльності. Форми налагоджування та осмислення необхідних для діяльності зв'язків спілкування включають:

- *вербальне спілкування* – взаємодія, спілкування словами, промовою, процес обміну інформацією та емоційної взаємодії між людьми або групами за допомогою мовних засобів;
- *невербальне або «спілкування без слів»* – включає спілкування за допомогою жестів, поз, міміки, рухів тіла, інтонації, темпу і тембру мови
- *пряме спілкування* – безпосередній контакт між партнерами, під час дружньої розмови;
- *опосередковане спілкування* має місце, коли між учасниками спілкування існує просторово-часткова дистанція;
- *функції мови:* відтворювальна, пізнавальна, комунікативна, культурно-творча.

ЕНП ООГЦПОВ та ДОЕНЦ спільно впроваджують у гурткову роботу та діляться практичним досвідом розвитку універсальних здібностей ***Soft skill***. В умовах воєнного стану та постійно мінливого ринку праці, на перше місце в оцінці вихованців та потенційних робітників все частіше виходять не специфічні знання, а комплекс загальних, неспецифічних для конкретної професії якостей і навичок. Людина, що володіє ними, ефективніше справляється зі своїми завданнями, будує комунікацію з командою,

партнерами і клієнтами, а також успішно просувається по кар'єрних сходах або розвиває свій бізнес.

Важливо враховувати потреби учасників освітнього та наукового процесу, стимулювати співпрацю та створювати сприятливу атмосферу для обміну знаннями та ідеями. Сьогодні заклади позашкільної освіти поставлені перед необхідністю забезпечення високої якості освітніх результатів без особливих фінансових вкладень з боку держави за рахунок пошуку внутрішніх резервів самої системи, а це можливо при активному впровадженні сучасних методів і технологій. Підсилюється потреба в збагаченні арсеналу технологій проведення занять, контролю й оцінки навчальних досягнень, організації самостійної діяльності і проведення консультацій, спілкування під час навчального заняття, технологій розробки нових комплексів і підручників [4].

SWOT -аналіз співпраці еколого-натуралістичного підрозділу Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання та Донецького обласного еколого-натуралістичного центру за 2022-2024р.р.

СИЛЬНІ СТОРОНИ		СЛАБКІ СТОРОНИ	
Багаторічний досвід роботи	S	W	Необхідність постійного підвищення високого рівня фахових компетенцій
Позитивний імідж методичного Хабу			Відсутність фінансування модернізації та оновлення комп'ютерної техніки
Створення розвитої межі гуртків еколого-натуралістичного напряму			Використання наряду з інноваційними також застарілих методів роботи
Ефективна координаційна робота			Відсутність психологічної підтримки інновацій
Надання широкого спектру інформаційних та методичних послуг			Кадровий відтік у зв'язку з агресією рф
Підтримка батьківської громадськості			Труднощі відновлення позашкільної роботи на деокупованих та прифронтових територіях
Створення та розвиток міжобласної співпраці			Не всі територіальні громади підтримують (або не мають ресурсів) для розвитку позашкільної освіти
Взаємодія з закладами вищої освіти, з екологічними та громадськими організаціями			Недостатня кількість приміщень – укриття для проведення навчального процесу офлайн

МОЖЛИВОСТІ			ЗАГРОЗИ
Подальший розвиток міжобласної кооперації	О	Т	Втрати фінансової підтримки держави (скорочення, реорганізація)
Оволодіння новими цифровими технологіями			Бойові дії, непередбачуваність повітряної тривоги
Постійне підвищення рівня фахової кваліфікації (семінари, тренінги)			Нестабільне електропостачання
Впровадження передового педагогічного досвіду			Відсутність Інтернету, неможливість використання онлайн форми роботи
Підвищення рівня методичної продукції			Низька мотивація педагогів для участі в методичній та науково-методичній роботі
Використання всього спектру інструментів дистанційної освіти			Відсутність підготовки кадрів для закладів позашкільної освіти
Збільшення аудиторії семінарського навчання			Тенденція до зростання переміщення дітей за кордон
Організація співпраці з батьківською громадськістю			Перехід на освітні програми країн за місцем перебування

Тому наша *співпраця* – це процес спільної роботи для досягнення спільної мети. Якщо взяти приклад ділового співробітництва, якийсь керівник групи або керівник компанії може поставити собі за мету, над якою потрібно працювати команді. Чим краще члени команди розуміють одне одного, тим легше здійснювати ефективну співпрацю.

Таким чином, існують: *командна робота* – основне поняття, означає спільну роботу кількох осіб*; крос-функціональна співпраця* – коли команди (або члени різних екіпажів) з різною спеціалізацією працюють разом; *соціальне співробітництво* – належить до членів великого громадського співробітництва**;** *співробітництво у співтоваристві* – основна ознака – обмін знаннями та спільне прийняття рішень.

Освіта для сталого розвитку є не просто трендом ДОЕНЦ та ЕНП ООГЦПОВ. Розуміння екологічних, соціальних, економічних викликів, їх корінних причин та шляхів подолання є основою створення сталого світу. Це потужний інструмент, який допомагає працювати у досягненні цілей сталого розвитку нашого освітнього простору [5].

Список використаних джерел

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: наук.-метод. зб. / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ– Чернівці: Букрек, 2022. 140 с.

2. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта та виховання в Україні у векторах сучасного розвитку / Г. П. Пустовіт // Освіта та педагогічна наука. 2013. № 3. С. 5-10.

3. Боднарчук Т. Модель єдиного цифрового ринку: позитиви європейського досвіду //Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 22. 714 с С. 191 193.

4. Шубчинський В., Мєнафова Ю. Тенденції сталого розвитку позащкільної освіти в умовах євроінтеграції// Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру. Випуск 17. Серія: Педагогічні науки. Серія: Сільськогосподарські науки. Педагогічний досвід. 2024. № 1 – К.: "НЕНЦ", 139с.

5. https://youtu.be/GEuz165oxTo

References

1. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Innovatsiina ta proiektna diialnist: nauk.-metod. zb. / za zah. red. S. M. Shkarleta. Kyiv– Chernivtsi: Bukrek, 2022. 140 s.

2. Pustovit H. P. Pozashkilna osvita ta vykhovannia v Ukraini u vektorakh suchasnoho rozvytku / H. P. Pustovit // Osvita ta pedahohichna nauka. ¬ 2013. ¬ № 3. ¬ S. 5-10.

3. Bodnarchuk T. Model yedynoho tsyfrovoho rynku: pozytyvy yevropeiskoho dosvidu //Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiienka: zbirnyk za pidsumkamy zvitnoi naukovoi konferentsii vykladachiv, doktorantiv i aspirantiv. [Elektronnyi resurs]. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiienka, 2023. Vyp. 22. 714 s ¬ S. 191- 193.

4. Shubchynskyi V., Mienafova Yu. Tendentsii staloho rozvytku pozashchkilnoi osvity v umovakh yevrointehratsii// Naukovyi visnyk Natsionalnoho ekoloho-naturalistychnoho tsentru. ¬ Vypusk 17. ¬ Seriia: Pedahohichni nauky. Seriia: Silskohospodarski nauky.¬ Pedahohichnyi dosvid. 2024.¬ № 1 – K.: "NENTs", 139s.

5. https://youtu.be/GEuz165oxTo

Cooperation of the Donetsk regional ecological and naturalistic center with the ecological and naturalistic sub-department of Odessa regional humanitarian center for out-of-school education and upbringing in wartime conditions, as an element of sustainable development

V. D. Shubchynskyi, head of the department of ecology and nature protection work of the Donetsk regional ecological and naturalistic center

e-mail: shubvd1902@gmail.com

Husak I.E., methodologist of the ecological and naturalistic sub-department of Odessa regional humanitarian center for out-of-school education and upbringing

e-mail: dobrasprava2022@gmail.com
Menafova Yu.V., candidate of chemical sciences, methodologist of the Donetsk regional ecological and naturalistic center
e-mail: menafova.yulia@gmail.com

The article shows the directions of sustainable development of the Odesa regional humanitarian center of education and upbringing and the Donetsk regional ecological and naturalistic center in the conditions of martial law and cooperation in the educational space. Such joint activity acts as an integrating factor of all aspects of combining the efforts of the state, educational institutions, and the public in order to ensure the necessary conditions for the socialization of forcibly displaced pupils and out-of-school teachers in order to create a safe educational environment.
***Key words**: Odessa Regional Humanitarian Center of Out-of-School Education and Upbringing (ORHCOSEU); Donetsk Regional Environmental and Naturalistic Center (DOENC); cooperation; ecological and naturalistic sub-department (ENSD); in wartime; European Union (EU); sustainable development.*

УДК 374.01 (477)

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ У СТВОРЕННІ ЄДИНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

***Адріанов В. Л.,** методист Національного еколого-натуралістичного центру України*, Заслужений вчитель України.
e-mail: vl.adrianov@gmail.com

Стаття присвячена дослідженню взаємодії закладів позашкільної та загальної середньої освіти в контексті створення єдиного освітнього простору, спрямованого на всебічний розвиток учнів. Проаналізовано основні підходи та практичні моделі співпраці між цими освітніми інституціями, які дозволяють забезпечити узгодженість навчального процесу, покращити якість освіти та сприяти формуванню ключових компетентностей у дітей та молоді. Висвітлено позитивний вплив інтеграції програм позашкільного навчання на підвищення мотивації учнів до навчання, розвиток їхніх творчих здібностей та практичних навичок. У статті також розглянуто проблеми, які виникають під час реалізації спільних проєктів, та запропоновано шляхи їх подолання для досягнення кращої ефективності освітньої взаємодії.

***Ключові слова:** позашкільна освіта; заклади позашкільної освіти; заклади загальної середньої освіти, виховний та соціально-педагогічний потенціал шкільної та позашкільної освіти.*

Поняття освітнього простору є важливою характеристикою освітнього процесу, який тісно пов'язаний не тільки з розвитком педагогічної науки, а й з фундаментальними процесами, що відбуваються в суспільстві.

Використання терміну «освітній простір» є альтернативою традиційному понятійному апарату та індикатором переходу України від пострадянського до світового освітнього простору.

Аналіз педагогічної літератури свідчить про багатозначність поняття «освітній простір». Під цим поняттям розуміють:

- певну географічну територію, яка пов’язана з масштабними явищами в галузі освіти;
- певну частину соціального простору, у межах якої здійснюється освітня діяльність;
- цілісну систему в галузі освіти, яка має свої контури, наприклад, світовий або європейський освітній простір; освітній простір певної країни, регіону;
- локальний аспект розгортання педагогічних відносин, наприклад, освітній простір певного загальноосвітнього, позашкільного, вищого навчального закладу.

Освітній простір – це ціннісна інтегративна одиниця певного соціуму, нормативно структурована, яка має свою систему координат, що визначають потенціал для розвитку гармонійної особистості.

Нині освіта усвідомлюється як багатовимірний соціокультурний процес, як особистісно-орієнтована специфічна діяльність. Таким чином, освітній простір – це педагогічний феномен взаємодії людини з оточуючими її елементами – носіями культури, у результаті чого відбувається їх осмислення та пізнання.

Правильно організований освітній простір створює атмосферу цінностей та зразків педагогічних відносин, слугує джерелом розвитку як особистості, так і спільноти в цілому, забезпечує формування соціально-духовного, інтелектуального та економічного потенціалу нового українського суспільства.

Значення інтеграції закладів позашкільної та загальної середньої освіти:

1. Розвиток і збагачення людського капіталу країни:
   - виховання громадян, які зможуть жити і продуктивно працювати у нових умовах (соціальних, техногенних, екологічних тощо);
   - формування наукової, культурної еліти шляхом організації ефективної роботи з інтелектуально обдарованою учнівською молоддю;
2. Забезпечення соціальної стабільності та справедливості в суспільстві, створення умов для успішності кожної дитини:
   - функція «соціального ліфта» для частини дітей, яка не отримує необхідного обсягу чи якості ресурсів загальної освіти;
   - функція «соціальної інклюзії» для дітей з особливостями розвитку та дітей, які знаходяться в складній життєвій ситуації;
   - превенція негативних соціальних явищ.

3. Забезпечення нагальних потреб місцевої громади, розвиток її соціокультурного потенціалу.

4. Задоволення варіативних потреб дітей та сімей. Позашкільна освіта має потенціал для задоволення потреб як у аспекті варіативності, так і в аспекті адресної спрямованості (індивідуалізація послуг).

Заклад позашкільної освіти є особливим освітнім середовищем, в межах якого, з одного боку, завершується виконання суспільством його обов'язкової функції формування соціально-адаптованої особистості, а з іншого боку, відбувається трансформація традиційної освітньої парадигми – трансляції стереотипних компетенцій – на створення умов для формування творчих особистісних компетенцій.

Виходячи з цього, формуються нові принципи і методологія організації освітнього простору в сучасному позашкільному закладі, для якого характерні:

- індивідуалізовані форми навчальної діяльності;
- вироблення проектно-дослідницьких навичок (проектна методика);
- самовизначення старшокласників щодо напряму власної творчої діяльності (профільна освіта).
- чітко окреслене екологічно-етичне комунікативне поле взаємодії між вихованцями та педагогами.

Нині заклади освіти знаходяться на стадії формування рівноправного партнерства у створенні освітнього простору з чітко позначеним розподілом функцій у навчанні та вихованні дітей та учнівської молоді. На цій основі взаємні зв'язки налагоджуються за умови спільного вирішення навчально-виховних проблем, упорядкування, корекції та координації зусиль з метою стимулювання розвитку дітей та учнівської молоді, створення необхідної інфраструктури для забезпечення навчально-виховного процесу.

Взаємодія – це двосторонній процес, в ході якого зміни відбуваються не тільки в житті вихованців, а й у їхніх педагогів. Дух взаємодії – у взаємній зацікавленості школи і закладу позашкільної освіти у всебічному розвитку своїх вихованців. Професіональний підхід до налагодження взаємодії школи і закладу позашкільної освіти починається з усвідомлення їхньої спільної мети, поетапного переходу від стадії зацікавленості до стадії планування конкретних шляхів партнерства.

Установка на взаємозв'язок і співробітництво школи, сім'ї і закладів позашкільної освіти набуває дієвого характеру, якщо вони забезпечуються такими діями як спільне стимулювання розвитку духовно-моральних, інтелектуально-творчих, естетично-пізнавальних здібностей дитини, створення умов для набуття позитивного досвіду соціально-перетворюючої діяльності.

Рівні взаємодії закладів позашкільної та загальної середньої освіти:

1. Програмно-навчальний рівень:

– проведення уроків з екологічної тематики;

– виконання лабораторних і практичних робіт, проведення польових практик на базі еколого-натуралістичних центрів.

2. Культурно-масовий рівень:

– спільне проведення масових заходів екологічного-натуралістичного спрямування.

3. Методичний рівень:

– створення методичних посібників, що узагальнюють актуальний досвід співпраці вчителів і педагогів закладів позашкільної освіти.

4. Інформаційно-комунікаційний рівень:

– комунікація педагогів шкіл і закладів позашкільної освіти через соціальні мережі;

– організація спільних інтерактивних занять, вебінарів, інтернет-конференцій, консультацій тощо.

5. Інфраструктурний рівень:

– використання потенціалу матеріально-технічної бази еколого-натуралістичних центрів з метою запровадження інноваційних форм роботи з реалізації навчальних програм для загальноосвітніх шкіл.

Як показує досвід, на сучасному етапі ініціатором партнерства, як правило, виступає заклад позашкільної освіти. Програми позашкільної освіти спрямовані на практичне значення отримуваних знань, вони позначають сфери їхнього застосування в реальному житті. Шкільних педагогів ці програми приваблюють нестандартністю підходів до навчання, використанням інноваційних психолого-педагогічних технологій.

Важливим фактором, що впливає на характер взаємодії, є навколишнє середовище – соціум (природний, соціальний, культурний, економічний, екологічний). Саме об'єкти соціуму часто стають реаліями, на основі яких зорганізується спільна діяльність школи та позашкільної установи. Інтеграція діяльності сприяє виведенню виховних систем за межі власної установи, включенню їх в соціум, педагогічному освоєнню середовища, перетворенню її у фактор виховання дітей та дорослого населення. Так, в одному соціумі об'єднуючими факторами можуть бути унікальні природні зони (ліси, парки, садиби, річки), в другому – історичні пам'ятники, культурні центри (театри, музеї), в третьому – народні традиції тощо.

Наведемо орієнтовний перелік форм взаємодії, перевірених практикою роботи Національного еколого-натуралістичного центру, а також регіональних еколого-натуралістичних центрів:

- залучення педагогів шкіл до роботи в закладах позашкільної освіти (керівниками учнівських об'єднань, методистами, консультантами, а також в якості учасників конференцій, нарад, конкурсів);
- залучення педагогів-позашкільників до роботи в загальноосвітніх школах (в якості інструкторів, лекторів, керівників гуртків);
- створення учнівських об'єднань на базі спеціалізованих шкіл;
- підготовка та проведення масових просвітницьких заходів;
- проведення літніх екологічних і краєзнавчих експедицій, організація таборів праці та відпочинку;
- проведення спільної експериментально-методичної роботи в галузі педагогіки і педагогічної психології;

- підготовка у співавторстві методичних, дидактичних, навчальних посібників;
- проведення спільних семінарів, курсів з підготовки педагогів-вихователів, майстер-класів з підвищення педагогічної майстерності;
- спільні суспільно корисні справи, спрямовані на поліпшення найближчого середовища (будинку, вулиці, району, міста).

У ході співробітництва складається динамічна структура двобічного інформування, узгодження діяльності школи і закладу позашкільної освіти з урахуванням специфіки суб'єктів. Мають стати традиційними контакти представників адміністрацій закладів, засідання методичних об'єднань, творчі зустрічі педагогів, методистів, активів школярів і членів творчих учнівських об'єднань.

Умовами оптимальної готовності загальноосвітніх шкіл до продуктивної співпраці з позашкільними установами має стати:

- методичне обґрунтування необхідності співпраці конкретного загальноосвітнього закладу з позашкільною установою щодо здійснення позаурочної та позашкільної діяльності.

- наявність системи оцінювання реальних можливостей закладів-партнерів для досягнення запланованих результатів засвоєння програм загальної освіти в аспекті потенціалу позаурочної діяльності;

- планування системи позаурочної діяльності з урахуванням реальних ресурсних можливостей певної позашкільної установи;

- визначення до початку навчального року соціального замовлення на адресу позашкільної установи у вигляді номенклатури актуальних напрямів і форм співпраці;

- можливість забезпечення якості навчальної діяльності учнівських об'єднань на базі певного освітнього закладу (матеріально-технічні умови, узгодження розкладу, визначення навчальних кабінетів тощо).

- наявність змістовно оновленого програмно-методичного забезпечення для здійснення спільної освітньої діяльності;

- прогнозування предметних та метапредметних результатів інтегрованої освітньої діяльності.

Проблеми в організації взаємодії шкіл та закладів позашкільної освіти та шляхи їх вирішення:

1. Недостатня інформованість загальноосвітніх шкіл щодо траєкторій педагогічної діяльності закладів позашкільної освіти.

Розв’язання проблеми: широко використовувати соціальні мережі та інші Інтернет-ресурси: Facebook, Telegram, Instagram, електронна газета НЕНЦ; активізувати участь працівників закладів позашкільної освіти у серпневих конференціях, засіданнях методичних об’єднань вчителів тощо.

2. Відсутність єдиного календаря масових заходів на рівні району, міста, області. Розв’язання проблеми: налагодити системну співпрацю з адміністраціями шкіл та органами управління освітою з метою координації строків проведення культурно-просвітницьких масових заходів еколого-натуралістичного спрямування.

3. Відсутність сучасних наукових і методичних розробок щодо запровадження механізмів взаємодії шкіл та закладів позашкільної освіти. Розв'язання проблеми: ввести до плану роботи еколого-натуралістичних центрів підготовку науково-методичних матеріалів з даної проблеми; укласти угоди з науковими установами Національної педагогічної академії наук України щодо проведення відповідних психолого-педагогічних досліджень; вивчення кращого зарубіжного досвіду щодо філософського, педагогічного, соціологічного обґрунтування діяльності молодіжних об'єднань і організацій.

Висновки

У ході творчої взаємодії шкіл та закладів позашкільної освіти створюється спільний програмно-методичний освітній простір. Сутністю цього партнерства є організація взаємообумовлених дій, спрямованих на досягнення спільної мети – формування громадян нової генерації.

Пріоритетним напрямом взаємодії шкіл та закладів позашкільної освіти є забезпечення процесу інтеграції виховних впливів на особистість, стимулювання розвитку суб'єктної позиції дитини в цьому процесі, а також створення оптимальних зв'язків у системі: "особистість – сім'я – заклад загальної середньої освіти –заклад позашкільної освіти – суспільство".

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: теоретико-методологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Коберник О. М., Сучасні підходи до співпраці загальноосвітніх шкіл та позашкільних закладів у формуванні компетентностей учнів // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2019. – №2. – С. 45–50.
3. Юрченко В. М. Інтеграція формальної та неформальної освіти у формуванні ключових компетентностей школярів // Освітній простір XXI століття. – 2020. – Т. 2. – С. 123–130.
4. Чепіль М. М. Особливості співпраці шкільних та позашкільних закладів у розвитку творчого потенціалу дітей // Інноваційна педагогіка. – 2018. – №3. – С. 60–64.
5. Гришина Н. В. Роль позашкільної освіти у формуванні соціально активної особистості // Гуманітарний вісник. – 2021. – Т. 6. – С. 97–103.
6. Ярмак Т. О. Інноваційні технології у взаємодії загальноосвітніх і позашкільних закладів // Вісник сучасної освіти. – 2022. – №1. – С. 32–38.
7. Єрмакова А. В. Спільні проєкти як механізм інтеграції шкільної та позашкільної освіти // Проблеми освіти. – 2020. – №88. – С. 27–33.

References

1. Bekh, I. D. **Personality-Oriented Education: Theoretical and Methodological Foundations.** Kyiv: Lybid, 2003. – 280 p.

2. Kobernyk, O. M. **Modern Approaches to Cooperation Between General Education Schools and Extracurricular Institutions in Forming Students' Competencies** // Pedagogical Process: Theory and Practice. – 2019. – №2. – P. 45–50.

3. Yurchenko, V. M. **Integration of Formal and Informal Education in the Formation of Key Competencies of Schoolchildren** // Educational Space of the 21st Century. – 2020. – Vol. 2. – P. 123–130.

4. Chepil, M. M. **Features of Cooperation Between School and Extracurricular Institutions in Developing Children's Creative Potential** // Innovative Pedagogy. – 2018. – №3. – P. 60–64.

5. Hryshyna, N. V. **The Role of Extracurricular Education in Forming a Socially Active Personality** // Humanitarian Bulletin. – 2021. – Vol. 6. – P. 97–103.

6. Yarmak, T. O. **Innovative Technologies in the Interaction of General and Extracurricular Educational Institutions** // Bulletin of Modern Education. – 2022. – №1. – P. 32–38.

7. Yermakova, A. V. **Joint Projects as a Mechanism for Integrating School and Extracurricular Education** // Problems of Education. – 2020. – №88. – P. 27–33.

Interaction Between Extracurricular and General Secondary Education Institutions in Creating a Unified Educational Space

Adrianov V.L. - methodologist at the National Center for Ecology and Nature Studies
e-mail: vl.adrianov@gmail.com

This article is dedicated to studying the interaction between extracurricular and general secondary education institutions in the context of creating a unified educational space aimed at the comprehensive development of students. The main approaches and practical models of cooperation between these educational institutions are analyzed, demonstrating how they ensure the coherence of the educational process, improve the quality of education, and contribute to the formation of key competencies in children and youth. The article highlights the positive impact of integrating extracurricular learning programs on enhancing students' motivation, developing their creative abilities, and improving their practical skills. It also discusses challenges encountered in implementing joint projects and proposes ways to overcome them to achieve more effective educational collaboration.

Keywords: *extracurricular education; extracurricular education institutions; general secondary education institutions; educational and socio-pedagogical potential of school and extracurricular education.*

УДК 070 (477)

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО ЦЕНТРУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ МОН УКРАЇНИ

Петлицька В. П., методист ІІ категорії Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України
petlitskaya@nenc.gov.ua

Видавнича справа завжди була й залишається основним та універсальним засобом формування інформаційного простору, реалізації збереження науково-методичної спадщини.

Стрімкий розвиток сучасної видавничої системи та вдосконалення процесу поширення накопичених знань здійснив поштовх до появи та популяризації електронних видань нарівні з паперовими версіями, але незважаючи на це одним із найвагоміших показників виховної та навчально-методичної діяльності закладу позашкільної освіти є періодика.

Ключові слова: *видавнича діяльність; виховна та навчально-методична діяльність; періодика; редакційна рада закладу позашкільної освіти; видавнича продукція закладу позашкільної освіти.*

Видавнича діяльність, що здійснюється редакційною радою закладу позашкільної освіти, спрямована на визначення пріоритетів у способах випуску видань, належну обробку вихідних матеріалів, просування видань закладу позашкільної освіти шляхом обов'язкової розсилки, різних видів представлення видань у бібліотеках та електронних репозиторіях.

Більше 25 років тому в Національному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді (тоді – Український державний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді) був заснований журнал для дітей та юнацтва еколого-натуралістичного напряму «Паросток». Крім журналу, НЕНЦ з 2016 року готує до друку еколого-природничу газету «Юний натураліст» та з 2022 року — Всеукраїнський науково-педагогічний журнал «Освітній фактор». Головним редактором, науковим консультантом вищеназваної видавничої продукції є В.В. Вербицький – директор Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, доктор педагогічних наук.

Передумовами започаткування будь-якого виду діяльності є потреба в ньому і можливості для його розвитку [6, с. 117].

Науково-художній журнал для дітей та юнацтва «Паросток» видається відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 05 липня 1995 року №201/36 «Про організацію випуску освітніх науково-методичних журналів». Його засновниками є Міністерство освіти і науки України та Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. Журнал виходить щоквартально, його можна передплатити в будь-якому поштовому відділенні за передплатним індексом 74561.

У журналі в доступній, адаптованій до юного читача формі висвітлюються наукові проблеми біологічного напряму. Велика увага приділяється питанням екології, сільськогосподарського дослідництва, здорового способу життя та іншим. У «Паростку» поруч з рубриками біолого-екологічної тематики значна увага приділяється питанням моралі, етики спілкування та національно-патріотичного виховання. В журналі містяться матеріали, що формують духовну культуру особистості, українського патріота. Цікавими для читачів є літературні сторінки, де розміщуються дописи юних поетів та прозаїків.

«Юний натураліст» — газета еколого-природничого спрямування для дітей та юнацтва. Газета виходить раз на місяць, її можна передплатити в будь-якому поштовому відділенні за передплатним індексом 98146. У газеті редакція публікує статті, повідомлення й замітки про рослинний і тваринний світ. Допитливі любителі природи, які хочуть стати справжніми дослідниками рідної країни, знаходять у ній чимало цікавого.

З метою підвищення якості позашкільної освіти, поліпшення її науково-методичного забезпечення, розвитку творчого потенціалу педагогів, поширення інноваційних освітніх технологій, громадська організація «Спілка освітян України» спільно з Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді Міністерства освіти і науки України з 2022 року видають Всеукраїнський науково-педагогічний журнал «Освітній фактор», який виходить щоквартально. Наукові практики, лекції, науково-методичні дослідження та педагогічні напрацювання, які надходять до редакції журналу, друкуються за розділами: науково-методичні рекомендації; інноваційні освітні технології; природнича освіта; STEAM-освіта; педагогічні напрацювання; цифрові технології.

У 2024 році Національною Радою України з питань телебачення та радіомовлення Національний еколого-натуралістичний центр та ГО «Спілка освітян України» внесено до Державного реєстру суб'єктів у сфері друкованих медіа.

На постійній основі в НЕНЦ видаються збірки матеріалів всеукраїнських конференцій, семінарів-практикумів, конкурсів, зокрема навчальні посібники та навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напряму з грифом МОН України.

На базову видавничу специфіку впливають характер ресурсів діяльності й кінцеві її результати. Ключовим ресурсом функціонування видавництва є інтелектуальний продукт (авторський оригінал), кінцевим результатом – інтелектуальний видавничий продукт [6, с. 121].

Видавнича справа об'єднує дві сфери: творчу та виробничу. Перша полягає в умінні зрозуміти творчий задум автора, друга – в можливості перетворити його на якісний матеріальний продукт. Тож однією з найбільш актуальних проблем видавничої діяльності є наявність загального уявлення про культуру видання [1, с. 16].

На різноманітних аспектах видавничої діяльності закладів позашкільної освіти, пошуку шляхів її вдосконалення задля створення сучасної дитячої періодики, що відповідала б вимогам часу, була зосереджена Всеукраїнська онлайн-відеоконференція «Комунікативна складова освітньої журналістики для дітей. Технології формування контенту сучасної дитячої періодики», яка пройшла в НЕНЦ 28 серпня 2020 року і була приурочена до 95-річчя юннатівського руху в Україні та з нагоди 25-річчя науково-художнього журналу для дітей та юнацтва «Паросток». Ініціатори проведення – Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України, видавництво «Освіта України», журнал «Колосок». Серед когорти освітян і журналістів-учасників онлайн-зустрічі — директори закладів позашкільної освіти, редактори періодичних видань, керівники творчих учнівських об'єднань екожурналістики: Вербицький Володимир Валентинович, директор Національного еколого-натуралістичного центру, головний редактор журналу «Паросток» і газети «Юннат»; Бех Іван Дмитрович, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту проблем виховання НАПН України, Заслужений діяч науки і техніки України; Петлицька Вікторія Петрівна, редактор журналу «Паросток»; Біда Дарія Дмитрівна, редактор журналу «Колосок»; Бойко Валентина, головний редактор видавництва «Освіта України»; Бокій Людмила Іванівна, керівник дитячої екологічної відеостудії «Дивосвіт» Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді; Драгомирецька Тетяна Віталіївна, керівник гуртка медіаграмотності «ZLIVA» Вінницької обласної станції юних натуралістів; Романченко Вікторія Юріївна, керівник творчого учнівського об'єднання медіаплатформи «Дитяча планета ЗМІ» Дитячого естетико-натуралістичного центру «Камелія» м. Бровари Київської області.

Учасники конференції дійшли висновку, що організаційний статус, місія і завдання видавництва закладу позашкільної освіти, стиль управління ним — найнеобхідніші передумови його ефективної діяльності. Структурно-функціональна модель позашкільного видавництва має бути оптимальною для здійснення цілей.

Підсумовуючи, хочеться сподіватися, що вся проведена на цей час робота – тільки початок подальшого розвитку та якісних змін у майбутньому редакційної справи Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді.

Список використаних джерел

1. Зелінська Н. В. Сучасний редактор: проблеми професійного вишколу / Н. В. Зелінська, Е. І. Огар, Ю. Е. Фінклер, Н. І. Черниш // Наук. зап. Ін-ту журналістики. К., 2002. Т. 7. С. 10-22.
2. Тимошик М. С. Історія видавничої справи : підручник. К.: Наша культура і наука, 2007. 496 с.
3. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця: практ. посіб. К.: Наша культура і наука, 2006. 560 с. (Серія «Бібліотека видавця, редактора, автора»).
4. Водолазька С. А. «Друк на вимогу» : інноваційний мотиватор трансформації видавничої галузі / С. А. Водолазька // Вісник книжкової палати. 2014. № 3. С. 6–9.
5. Сучасні видавництва вищих навчальних закладів : матер. Першої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23–26 верес. 2014 р.) / відп. ред. Л. Ф. Дьяченко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». Одеса : ОНУ, 2014. 256 с.
6. Сучасні видавництва вищих навчальних закладів : матер. Другої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25-27 травня 2017 р.) / відп. ред. Л. Ф. Дьяченко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Держ. наук. установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». Одеса : ОНУ, 2017. 246 с.

PUBLISHING ACTIVITIES OF THE NATIONAL ECOLOGICAL AND NATURALISTIC CENTER FOR YOUTH STUDENTS OF THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

Petlytska V.

Publishing has always been and remains the main and universal means of forming the information space, implementing the preservation of educational and methodological heritage.

The rapid development of the modern publishing system and the improvement of the process of dissemination of accumulated knowledge gave impetus to the emergence and popularization of electronic publications on a par with paper versions, but despite this, periodicals are one of the most significant indicators of the educational and educational and methodological activity of the institution of extracurricular education.

Keywords: *publishing activity; educational and educational activity; periodicals; the editorial board of the institution of extracurricular education; publishing products of the institution of extracurricular education.*

УДК 372.461

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олена Маланчук, ORCID iD 0000-0001-8286-0140; методист кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти, Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти *olena.malanchuk@moippo.mk.ua*

У методичній статті обґрунтовано актуальність екологічної освіти; проаналізовано особливості формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку; визначено та схарактеризовано види дитячої діяльності, пріоритетні для формування означеної компетентності через застосування основних принципів, методів, форм та засобів у роботі вихователя; запропоновано модель та надано рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти з формування названої компетентності дітей старшого дошкільного віку у векторі підготовки до Нової української школи.

Ключові слова: *дитина старшого дошкільного віку; заклад дошкільної освіти; компетентність; Нова українська школа; природничо-екологічна компетентність.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями.

У сьогоденні освіти одним із пріоритетів є переорієнтування її системи на потреби людини: вчитися впродовж життя та мати рівний доступ до якісної системи освіти. На це мають спрямовувати увагу та зусилля фахівці в галузі освіти. Система освіти в Україні перебуває на шляху істотних змін та трансформації – реформування: прийнято Закон України «Про освіту» (2017, із внесеними змінами (2023), визначено концептуальні засади середньої школи в умовах Нової української школи (Державний стандарт початкової школи (2018), Закон України «Про дошкільну освіту».

Нова українська школа – це довгострокова реформа Міністерства освіти і науки України, що націлена на розбудову освіти всіх її ланок з урахуванням індивідуальних особливостей (психологічних, фізичних, інтелектуальних) кожної дитини незалежно від її вікової категорії.

Ідеї та положення Концепції «Нова українська школа», зазначає О. О. Сокуренко, «…спонукають учителя формувати зміст початкової освіти на засадах міжпредметної інтеграції і практичної спрямованості, що дозволяє створити умови для цілісного сприймання і пізнання навколишньої дійсності молодших школярів, формування ключових компетентностей, що необхідні для успішного самоздійснення та саморозвитку особистості (Сокуренко О. О., 2020, С. 61–62).

У структурі Нової української школи початкова школа – фундамент подальшої освіти та успішності учня, що має формуватися на основі компетентностей, закладених ще в дошкільному віці.

У Концепції Нової української школи поняття «компетентність» визначено як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, умінь, навичок та інших якостей особистості, що зумовлює здатність дитини успішно проводити професійну або дальшу навчальну діяльність (Концепція Нової української школи, 2016, С. 10).

У Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція (2021) поняття «компетентність» визначено через результат дошкільної освіти та особистісне набуття, що відображує систему взаємопов'язаних компонентів психічного, фізичного, соціального, духовного розвитку особистості дитини. Наголошується, що перед вступом до школи в дитини мають формувати такі компетентності, як: рухова, здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична, сенсорно-пізнавальна, ігрова, соціально-громадянська, природничо-екологічна, мовленнєва, художньо-мовленнєва, комунікативна, мистецько-творча (Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція), 2021, С. 4–5).

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Проблему формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку розкрито в роботах З. П. Плохій, Г. В. Бєлєнької, Т. С. Науменко, О. А. Половіної тощо; висвітлено в таких нормативних документах: закон України «Про дошкільну освіту» (2001); Оновлений Базовий компонент дошкільної освіти – Держстандарт дошкільної освіти (Наказ Міністерства освіти та науки України № 33 від 12 грудня 2021 року); освітні комплексні програми: «Впевнений старт» (2017), «Дитина» (2020), «Українське дошкілля» (2017).

Актуальність проблеми формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку потребує перегляду сутності екологічної освіти, формування природничих уявлень дітей та підходів до організації екологічного виховання, тому вихователеві закладу дошкільної освіти важливо правильно спланувати та організувати освітній процес так, аби набуття природничо-екологічної компетентності було дієвим та ефективним, адже від цього буде залежати розвиток дітей та їхня культура поведінки в природі в майбутньому. Одне з головних завдань, що потрібно виконати в закладі дошкільної освіти – допомогти дитині усвідомити себе активним суб'єктом природи та світу, у якому дитина живе. Це зумовило вибір теми статті та розкриття означеної проблеми.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті визначено висвітлення проблеми формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку під час підготовки до Нової української школи.

У статті поставлені такі **завдання**:

1. З'ясувати особливості формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

2. Визначити принципи, методи, форми, засоби формування природничо-екологічної компетентності у старших дошкільників.
3. Розробити модель та рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти з формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Наукові підходи до екологічної освіти та виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сьогодення розроблені в дослідженнях учених: З. П. Плохій, Г. В. Чорної, Л. А. Присяжнюк, С. Д. Рудишина, С. В. Шмалєй, де визначено психолого-педагогічні основи екологічної освіти та виховання. Учені З. П. Плохій, Г. В. Чорна стверджують, що дошкільники вже здатні зрозуміти екологічні проблеми сучасності та зацікавлені в їх розв'язуванні, зазначаючи, що початок становлення екологічного світогляду припадає саме на період дошкільного віку. Саме в дошкільному віці у процесі освітньої діяльності в дітей формуються основи розуміння світу, екологічної усвідомленості та активної взаємодії з природою (Плохій З. П., 2010, С. 56).

Зазначимо, що в рамках української екологічної освіти почали використовувати поняття «екологічна компетентність». Згідно з визначенням С. В. Шмалєй, екологічна компетентність – головна мета і результат екологічної освіти дошкільників, здатність до оцінювання екологічних проблем (Шмалєй С. В., 2008, С. 64). У подальшому становленні дошкільників це сприятиме виробленню у них соціальної активності, свідомому дотриманню норм поведінки в природі, запобігання заподіювання їй шкоди, порушення та забруднення природного середовища, а також усвідомлення важливості проблем, актуальності та універсальності.

Концептуальні положення екологічного напряму педагогіки уточнювали Г. В. Бєлєнька, Т. С. Науменко, О. А. Половіна, Л. В. Іщенко. Дослідники стверджують, що складником життєвої компетентності дошкільника є еколого-природнича компетентність, що містить знання про природу, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її обєктів, що містить діяльнісно-практичний, інтелектуальний (когнітивний) та емоційно-ціннісний компоненти (Бєлєнька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О. А., 2013, С. 32). Уважаємо, що одним зі складників (компонентів) еколого-природничої компетентності може бути особистісний компонент, що містить сукупність таких важливих для екологічної діяльності якостей дошкільника – відповідальність, самостійність, гуманізм, емпатійність, толерантність, комунікативність, шанобливість та доброзичливість. Це сприятиме здатності до комунікативної взаємодії у сфері екології та особистісного саморозвитку впродовж життя .

Подібні складники еколого-природничої компетентності дошкільників визначає Н. С. Ошуркевич, що передбачають: усвідомлення себе частиною великого світу природи; знання про природне довкілля Землі та взаємодії в ньому; збереження, догляд та захист природного середовища; дотримання правил доцільного природокористування та заощадливості у використанні

природних ресурсів, тобто здатність до активної природоохоронної діяльності (Ошуркевич Н. С., 2018, С. 60–61). Це дасть змогу сформувати в дітей адекватні екологічні уявлення, суб'єктивне ставлення до природи, систему вмінь та навичок взаємодії з природою.

Учені Г. В. Чорна та Г. З. Скірко вважають, що для формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку мають бути уявлення про природу планети Земля і Всесвіту, зокрема елементарні уявлення про про те, як людина досліджує Космос; знання, що на планеті є неживі та живі об'єкти природи; розуміють, що Земля – частина неосяжного Космосу, об'єкти якого (планети, зорі, метеорити, комети та ін.) розташовні на дуже великій відстані (Чорна Г. В., Скірко Г. З., 2021, С. 164). Так у дітей формують знання про Землю як планету та фактори, що забезпечують наявність життя на ній.

Серед природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, указує Л. А. Присяжнюк, є: усвідомлення зв'язків між тваринним і рослинним світом та їхніми функціями. Учена вважає, що діти цього віку розуміють особливості й умови процесу розвитку рослин, а також встановлюють: як екологічні фактори впливають на об'єкти природи (Присяжнюк Л. А., 2016, С. 44). Це означає, що в дошкільників формують уявлення про наукову картину світу, підтримують та розвивають стійкий інтерес до пізнання природи та довкілля.

Психологічними основами формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку є ідеї Л. С. Виготського, О. В. Запорожця та інших учених, що ґрунтуються на відповідності знань індивідуальним віковим особливостям дошкільників, їхньому наочно-образному мисленні, дієвості та емоційному сприйнятті.

Автори публікацій роблять акцент на вихованні в дошкільників ціннісного ставлення до природи, що полягає в розумінні та осмисленні особливостей низки екологічних проблем і в готовності виконувати різні практичні дії, спрямовані на збереження природного довкілля, відмову від споживацтва щодо природи та на важливість урахування соціально-економічних умов сучасності.

На основі теоретичного обґрунтування науково-методичної літератури означимо такі особливості формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку:

1. Психологічна готовність дітей до наочної представленості, дієвості, систематизації знань та емоційного сприйняття відповідно до вікових особливостей.
2. Розуміння законів природи.
3. Конкретні знання про природу планети Земля та Всесвіту, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її об'єктів, ознайомлення із правилами природокористування та їх додержання, природодоцільної поведінки.
4. Інтегрований підхід до організації ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природним середовищем.

5. Створення розвивального природного середовища в закладі дошкільної освіти при дотриманні психолого-педагогічних, санітарно-гігієнічних, матеріально-технічних та естетичних умов: поєднанні космічного, країнознавчого та краєзнавчого підходів, що дасть змогу вихователям зробити змістовнішими та цікавішими бесіди, розповіді, дидактичні ігри, досліди, а дітям – поступово набувати знання про різноманітність світу природи.

6. Підбір спектра принципів, форм, методів та прийомів під час освітньої взаємодії природничо-екологічного змісту для підтримання інтересу дітей до теми та спонукання їх до діяльності.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням набутих наукових результатів. За оновленим Базовим компонентом дошкільної освіти (2021) природничо-екологічна компетентність – це здатність дитини до природодоцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, господарчо-побутової та ігрової діяльності (Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція), 2021, С. 12). Схарактеризуємо кожен із видів діяльності, що впливають на формування природничо-екологічної компетентності на основі принципів, методів, форм і засобів.

Відкриття загадкового і складного світу природи дошкільники здійснюють у процесі пізнавальної діяльності. Отримання інформації, її аналіз, оцінка, засвоєння, тобто трансформація на рівень знань уможливлюється завдяки комплексному функціонуванню психічних процесів: сприймання, відчуття, пам'яті, уваги, уяви, мислення, мовлення. Пізнавальна діяльність є органічним складником усіх видів дитячої діяльності. Найбільший потенціал мають такі її форми: заняття природничо-екологічного змісту, екскурсії, цільові прогулянки на природу, еколого-психологічні тренінги.

Дослідницько-пошукова діяльність із позиції ознайомлення з природою і екологічної освіти є одним із провідних видів діяльності дитини. Принципова відмінність цієї діяльності полягає в тому, що мотивувальний до такої діяльності образ цілі ще не сформований, не визначений і не стійкий. У процесі пошуку він уточнюється, стає ясним і зрозумілим. Основним видом дослідницької діяльності є експериментування. Під час експериментування важливо створити умови, за яких дошкільник відчуває себе справжнім дослідником, що самостійно впливає різними способами на природні об'єкти, для їх повнішого пізнання і засвоєння. Це створює сприятливе підґрунтя для розвитку мислення дошкільника.

Трудову (господарсько-побутову) діяльність уважають невіддільним складником ознайомлення дошкільників із навколишнім світом природи, а останніми роками – також екологічної освіти. Вихователь організовує такі види праці: вирощування рослин, догляд за тваринами, діяльність, що спрямована на охорону природи. Найефективнішим щодо використання праці на природі, для формування природничо-екологічної компетентності дошкільнят є вирощування рослин на квітниках, мінігородах, у теплицях,

кутку природи, в кімнатних умовах протягом усього року, коли дитина може простежити результат своєї роботи від початку й до кінця. При цьому праця має бути посильною для кожної дитини з урахуванням гендерного аспекту. Важливо також перед початком трудової діяльності сформувати в дитини емоційно позитивне ставлення до об'єкта: показати, що об'єкт живий і потребує догляду, бережного ставлення конкретної дитини. Наприклад, «Без твоєї допомоги рослина може загинути, а хом'ячок – померти, якщо його не годувати систематично». Особливу увагу доцільно звернути на організацію праці з охорони природного довкілля: виготовлення штучних гніздівель, годівничок, підгодовування тварин взимку, висаджування саджанців дерев у селі, місті, участь у природоохоронних акціях (наприклад, «Допоможемо черв'ячку» – збирання дощових черв'яків на асфальтових покриттях, плитці ділянки закладу після дощу та повернення їх у ґрунт).

Організовуючи ігрову діяльність природничо-екологічного змісту, вихователям доцільно реалізовувати такі підходи:

1. Створення нових ігор із набуттям екологічного природоохоронного значення.
2. Екологізація традиційних (дидактичних, сюжетно-рольових тощо) ігор.
3. Адаптація народних (рухливих) ігор.

При цьому потрібно пам'ятати, що під час екологізації традиційних сюжетно-рольових ігор «Дитячий садок», «Сім'я», «Магазин» тощо необхідно дотримуватися принципів науковості та доступності у відборі змісту природничо-екологічних знань. Значний потенціал для фіксації знань про об'єкти природи мають будівельно-конструкційні ігри з природним матеріалом: піском, снігом, глиною, гілочками, камінцями. Для театралізованих і режисерських ігор важливо пропонувати твори як основу сюжету, що відображають реальні процеси в природі і взаємозв'язки між її об'єктами. Так, жабка і ведмідь не можуть подорожувати зимовим лісом. Різновидом сучасних дидактичних ігор є інтелектуальні ігри: КВК, брейн-ринги, «Що? Де? Коли?» тощо. Досить універсальними є рухливі ігри природничо-екологічного змісту, оскільки вони розвивають фізичні якості, удосконалюють основні рухи дошкільнят, допомагають їм цікаво та невимушено засвоїти певні знання про об'єкти природи.

У формуванні природничо-екологічної компетентності дошкільнят доцільно послуговуватися такими принципами відбору форм і методів: науковості, позитивізму, проблемності, системності, наочності, гуманності, послідовності, інтеграції. Охарактеризуємо кожен із принципів.

Під час добирання освітнього матеріалу з природи потрібно врахувати принцип науковості – відомості про рослин, тварин, явища живої та неживої природи, що мають бути зрозумілі дітям відповідно до можливостей їхнього сприймання й рівня когнітивних здібностей.

Принцип позитивізму передбачає виховання і навчання дітей на схвальних прикладах. Так, у практиці екологічної освіти поширені заборони, з якими педагоги ознайомлюють дітей. Насамперед це заборони, пов'язані з вивченням правил поведінки на природі (наприклад, не ламати гілля, кущі від

дерев, не залишати сміття в місцях відпочинку, не рвати квітів, не топтати траву, не брати до рук дитинчат тварин тощо). Усі ці заборони оформлюють у вигляді природоохоронних знаків, але дитина повинна мати завжди альтернативу: що можна робити, а що не можна, тому в практиці роботи екологічної освіти рекомендують використовувати знаки трьох видів: заборонні, дозвільні (можна квіти нюхати, спостерігати за жуками й іншими комахами, що на них прилітають; можна малювати, можна складати про них казки) та рекомендаційні (поливати квіти, обгородити мурашник, якщо він потерпає від обтоптування, розвішувати годівнички на деревах тощо).

Принцип проблемності полягає в тому, щоб створити для дітей ситуацію, за якої доцільно активізувати навчання, надаючи йому пошукового характеру, наприклад, під час розповіді вихователя, чи спостереження за об'єктами природи, чи аналізу якогось процесу, чи практичної діяльності. Вона створюється для подолання труднощів у дітей через власну розумову діяльність. Важливо, щоб проблемна ситуація була пов'язана з інтересами та досвідом дошкільників, тоді забезпечуватиметься піднесення емоційного стану дітей, збуджуватиметься їхній інтерес до нового. Створені в такий спосіб умови сприятимуть активізації пізнавальної діяльності дітей.

Принципи системності та послідовності потребують дотримання поступового викладу матеріалу для ознайомлення з окремими темами, забезпечення логічної системної послідовності в засвоєнні знань та способів дій, вибору форм і методів під час організації освітнього процесу та контролю за пізнавальною діяльністю дітей старшого дошкільного віку. Це дасть змогу вихователям досягти поставленої мети в роботі з дітьми зі значною економією часу.

Використання принципу наочності ґрунтується не на абстрактних поняттях і словах, а на конкретних образах (предметах, макетах, об'єктах живої та неживої природи тощо), що безпосередньо сприймають діти. Сприймання, розуміння, запам'ятовування низки предметів, що представлені на картинках або моделях, відбувається краще, швидше та легше, ніж тих, що представлені в словесній або письмовій формі.

Принцип гуманності передбачає створення передумов доброзичливої взаємодії з навколишнім середовищем відповідно до напрямів: розрізнення природного і рукотворного, станів рослин і тварин у різні пори року; постійне піклування про мешканців живого куточка в закладі дошкільної освіти, домашніх тварин, водойм, степу і/або лісу; надання посильної допомоги для створення та підтримування об'єктів живої природи у сприятливих умовах. Важливим є дотримування правил ціннісного ставлення дітей до природи, збереження чистоти довкілля.

Застосування принципу інтеграції дає змогу вихователеві забезпечити системність знань дітей старшого дошкільного віку в поєднанні різних інноваційних предметних занять.

Для формування природничо-екологічної компетентності дошкільників використовують такі основні форми: групові заняття, екскурсії в природу,

цільові та повсякденні прогулянки, свята й розваги (Косенчук О. Г., Новик І. М., Венгловська О. А., Куземко Л. В., 2021, С. 28).

Зауважимо, що доцільно послуговуватися всіма типами занять, наповненими природничим змістом, але при цьому вихователеві потрібно пам'ятати, що на першому етапі формування знань перевагу надають предметним заняттям, що передбачають ознайомлення з одним живим (неживим) об'єктом природи, а на другому і третьому етапі знань – різноспрямованим: комплексним та інтегрованим.

Особлива цінність екскурсій у природу як специфічної форми проведення заняття полягає в тому, що під час них діти ознайомлюються з природними явищами в їхніх взаємозв'язках; із рослинами та тваринами в середовищі їхнього існування і, на жаль, із негативними прикладами впливу людини на довкілля. Це дає змогу формувати в дошкільників системні знання, природодоцільну поведінку, виховувати адекватне, емоційно ціннісне ставлення до об'єктів природи та наслідків взаємодії людини з природним середовищем. Органічним доповненням екскурсій у природу є прогулянки, що теж проводять за межами закладу дошкільної освіти. Під час проведення таких форм у процесі колективних спостережень важливо підвести дітей до розуміння залежності стану живих організмів від сонця, якості світла, тепла, що воно дарує землі в різні пори року, взаємозв'язків між тваринним і рослинним світом. Наприклад, в кінці літа – на початку осені квітує менше рослин, тому зникають комахи, відлітають до теплих країн комахоїдні птахи. Чинне місце під час проведення повсякденних прогулянок необхідно надати різним видам спостереження: первинні, повторні, порівняльні, завершальні. Для ознайомлення дітей із природою на практиці застосовують цікаву й відносно нову форму – еколого-психологічні тренінги. Така форма роботи з дітьми дає змогу виконати важливі завдання:

1. Формувати та розвивати в дітей екологічні установки (наприклад, немає шкідливих і корисних, красивих і некрасивих тварин).
2. Розвивати прагматичне ставлення до природних об'єктів.
3. Корегувати цілі взаємодії дитини з природою (наприклад, дерево цінне не тому, що ми можемо з нього щось виготовити, а саме по собі).
4. Формувати вміння і навички взаємодії з природою (наприклад, «Говори в лісі спокійно та тихо, бо це дім для рослин і тварин, в ньому ти – лише гість»).
5. Розвивати сприймання дітей під час контакту з природою та під час обстеження об'єкта завдяки п'яти аналізаторам.
6. Розширювати індивідуальний простір дитини (наприклад, «Живі не тільки я, мама тато, але і подорожник, клоп-солдатик, горобчик»).

Під час проведення різноманітних форм ознайомлення з природою, у процесі формування природничо-екологічної компетентності дошкільників вихователі використовують такі групи методи: *наочні* (використання ілюстрацій, технічних засобів навчання, спостереження), словесні (розповідь, бесіда, читання) та *практичні* (праця, досліди, ігри, проєкти) (Косенчук О. Г., Новик І. М., Венгловська О. А., Куземко Л. В., 2021, С. 29).

Провідним у групі наочних методів є спостереження, проте не завжди його можна організувати за тим об'єктом, про який дитина щось чула. Тоді в пригоді стають комп'ютерні презентації, відеоролики.

Словесні методи формування природничо-екологічної компетентності. У роботі зі старшими дошкільниками для фіксації природничо-екологічних знань і вмінь можна застосовувати проблемні ситуації, зокрема такий їхній різновид, як словесні логічні завдання. Пошук відповіді на проблемне запитання не тільки розвиває мислення, актуалізує знання дітей, але допомагає зрозуміти, наскільки вони готові до виваженої з позиції законів природи поведінки (наприклад, повертати чи не повертати пташеня в гніздо, куштувати чи не куштувати красиві та привабливі ягоди конвалії). Добираючи літературні твори, дорослим важливо пам'ятати, що їхній зміст повинен відображати реальний перебіг процесів, що відбувається в природі (з настанням зими ведмеді впадають в сплячку), наявні взаємозв'язки між об'єктами природи (їжак споживає плоди диких яблук для профілактики захворювання шкірних покривів, а не для харчування), не формувати уявлення про шкідливість чи непотрібність певних об'єктів (наприклад, гусені, бо це лише стадія розвитку метелика), негативного ставлення (наприклад, до зозулі звичайної, що підкидає свої яйця в гнізда інших птахів), і , звичайно, що дуже важливо, не виховувати жорстоке чи байдуже ставлення до будь-якого об'єкта природи.

Чинне місце серед практичних методів посідає метод проєктів. Його метою є дослідження природних об'єктів через комплексне використання різних видів дитячої діяльності й методів пізнання. Цей метод передбачає виконання низки завдань різного масштабу. Його визначено терміном, віком виконавців, бажанням дітей, змістом освітніх програм. Метод проєктів може бути зреалізований у три етапи: підготовчий, дослідницький, узагальнювальний, кожен з яких має свою мету і завдання. Вихователеві важливо пам'ятати, що будь-який проєкт має органічно входити в освітній процес закладу.

Добираючи той чи інший метод для ознайомлення дітей із природою, вихователь має спрямовувати свою увагу на:

- особливості пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку. З огляду на те, що в них переважає наочно-образне мислення, пріоритетними мають бути наочні методи;
- етап засвоєння знань дошкільників (наприклад, є методи, що можна застосовувати на первинному етапі ознайомлення з об'єктом природи, також під час поглиблення та узагальнення знань (спостереження). Це універсальні методи. А є методи, що доцільно використовувати лише на другому чи третьому етапах (ігри, праця);
- створенні умов роботи закладу дошкільної освіти та його матеріальну базу.

З метою формування природничо-екологічної компетентності старших дошкільників нині використовують такі специфічні засоби: екологічні стежини (створюють в природному середовищі, на території та в приміщенні закладу дошкільної освіти), екологічна кімната, мінімузеї об'єктів природи,

метеомайданчик та дослідницька лабораторія (Косенчук О. Г., Новик І. М., Венгловська О. А., Куземко Л. В., 2021, С. 29).

Розглянемо кожен із засобів. Екологічні стежини, що прокладені в приміщенні закладу, є універсальними тим, що будь-яку із видів дитячої діяльності (пізнавальну, дослідницько-пошукову, господарчо-побутову, ігрову) можна організовувати протягом року, незважаючи на погодні умови. Перевага цих стежин також у тому, що зупинки (наприклад, город на підвіконні, куточок природи, виставка дитячих виробів із природних матеріалів тощо) – динамічні, змінні. А стежини, які прокладені на території – статичні.

Мінімузеї об'єктів природи мають певні особливості в різних вікових групах. Дітям молодшого дошкільного віку рекомендовано обирати тематику відповідно до одного об'єкта (наприклад, свійської чи дикої тварини, комахи тощо). У середніх і старших групах потрібно створювати мінімузеї, присвячені означеним біоценозам, для формування в дітей розуміння взаємозалежностей у системах природи.

Екологічну кімнату облаштовують в окремому приміщенні, але не всі заклади дошкільної освіти можуть мати таку можливість, тоді створюють її елементи (осередки: експериментування, колекцій, бібліотеки).

Для ефективної дослідницько-пошукової діяльності дошкільників організовують такі види лабораторій: на окремій ділянці закладу, у його приміщенні, якщо є така можливість, або у груповій кімнаті – як осередок. Зазначимо, що в дослідницькій лабораторії, обладнаній в окремому спеціальному місці (ділянці, кімнаті), усі досліди, що проводять для пізнання об'єктів природи, доцільно здійснювати під наглядом вихователя та з його допомогою. А в осередку лабораторії групової кімнати діти можуть самостійно проводити знайомі їм дослідження. Під час пізнавальної діяльності в лабораторії будь-якого виду маленьким дослідникам потрібно пам'ятати про те, що живі об'єкти не повинні потерпати, коли вивчають їхні властивості чи залежності від екологічних чинників.

Характеризуючи сучасну еколого-природничу освіту дітей старшого дошкільного віку, звернемо увагу на думку З. П. Плохій про те, що процес такого виховання та навчання втілюється в практику освітнього процесу закладу дошкільної освіти через ідею пізнання навколишнього довкілля в цілому. Основою його є гармонійне поєднання вивченого через чуттєвість та раціональність, теоретичність і творчу дієвість, що інтегрує всі аспекти розвитку особистості. Відповідно таку ідею З. П. Плохій таку ідею пропонує реалізовувати під час організації ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природним довкіллям саме через інтегрований підхід. Важливість реалізації цього підходу в системі дошкільної освіти науковець пояснює інтеграцію екологічних знань, що поєднують елементи різних галузей наук. (Плохій З. П., 2002 С. 112). Тож організація освітнього процесу на основі інтеграції природничого навчання та екологічного виховання зумовлює до мотивації дітей піклуватися про власне довкілля, що виникає на основі їхнього опанування інформації про значення власних дій та вміння їх оцінити.

На основі означених видів дитячої діяльності, визначених принципів, форм, методів та засобів для формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку ми розробили модель «Формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у векторі підготовки до Нової української школи» (представлена на рисунку 1).

Рис. 1

Формування природничо-екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку у векторі підготовки до Нової української школи

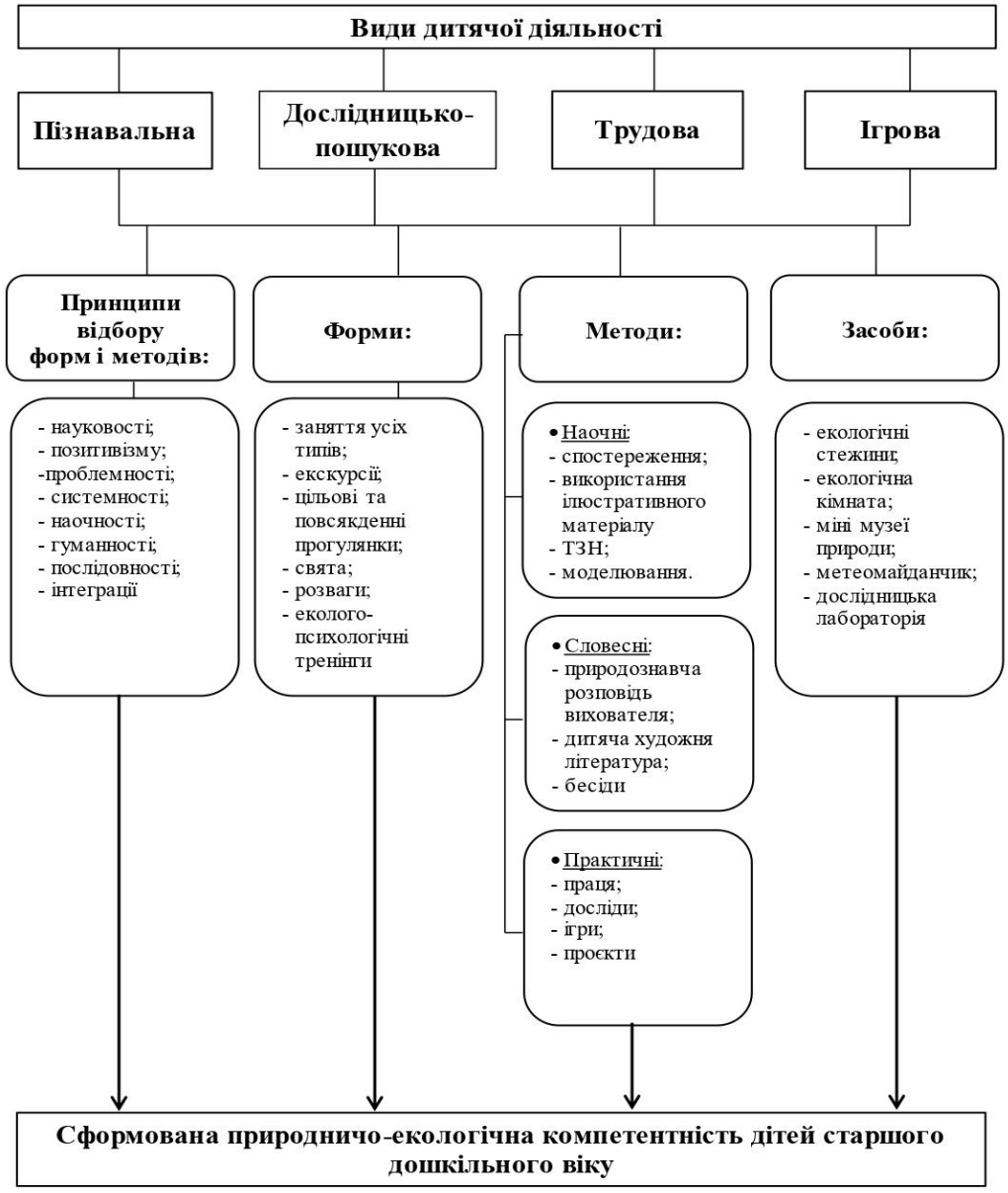

Джерело складено самостійно

Виходячи з вищесказаного, на основі моделі ми розробили рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти щодо формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку:

1. Доцільно сприяти розумінню в дітей старшого дошкільного віку особливостей індивідуальної оцінки краси об’єктів природи.

2. Формувати знання дітей про біологічні особливості об'єктів природи для природодоцільної поведінки та охорони навколишнього середовища.
3. Бути для дошкільників прикладом виваженої та грамотної поведінки.
4. Стимулювати дітей до самостійності в пізнанні природи нашої планети, розуміти їх та поважати право на помилку.
5. Надавати перевагу наочним та практичним методам безпосереднього ознайомлення з природою.
6. У процесі різних видів діяльності викликати в дошкільників бажання до самостійних знань із можливою допомогою дорослого та створити сприятливі умови, щоб вони відчували себе справжніми дослідниками.
7. Взаємодіяти разом із батьками для формування природничо-екологічної компетентності дітей.

Висновки та перспективи дослідження проблеми.

Отже проблема формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку під час підготовки до Нової української школи є беззаперечно актуальною. У ході дослідження проблеми визначено, що процес формування природничо-екологічної компетентності в дошкільників має свої особливості, що ґрунтуються на їхній психологічній готовності; розумінні законів природи; знаннях про природу планети Земля та Всесвіту; позитивному емоційно-ціннісному ставленні до її компонентів, дотриманні правил природокористування, природодоцільної поведінки; інтегрованому підході до організації ознайомлення старших дошкільників із природним довкіллям, створенні розвивального природного середовища в закладі дошкільної освіти при дотриманні психолого-педагогічних, санітарно-гігієнічних, матеріально-технічних та естетичних умов.

У розвідці визначено та проаналізовано принципи, методи, форми та засоби, за допомогою яких успішно реалізуємо процес формування природничо-екологічної компетентності в дітей.

Розроблена модель та рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти з формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку уможливлять для них ефективне засвоєння основ еколого-природничих знань.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання зазначеної проблеми. Перспективним убачаємо розроблення й апробування моделі формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у векторі підготовки до Нової української школи у закладах дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / МОН України [електронний ресурс] ; під наук. керівн. Піроженко Т. О., авт. кол-в: Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П. [та ін.] – Режим доступу : https://drive.google.com/file/d/1p73x-YaldG5sIZumhIHvWntn7-G0Y7KT/view?usp=sharing

2. Бєлєнька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О. В. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку / Г. В. Бєлєнька, Т. С. Науменко, О. В. Половіна. – Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. – 115 с.
3. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження. / Упорядн. О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. – Харків : Вид-во «Ранок». – 2021. – 240 с.
4. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс] // Постанова Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87. (у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). – Режим доступу: https://zakon.rada/gov.ua/Laws/show/87-2018
5. Загородня Л. П. Дитина в природному довкіллі. Впроваджуємо оновлений БКДО / Л. П. Загородня // Дошкільне виховання. – 2021. № 6. – С. 3–10.
6. Концепція Нової Української Школи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20 serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf
7. Ошуркевич Н. С. Сучасні педагогічні технології формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. Педагогічний процес: теорія і практика / Н. С. Ошуркевич // Серія «Педагогіка». – 2018. – № 1–2. – С. 60–61.
8. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників / З. П. Плохій // Методичний посібник. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. – 173 с.
9. Присяжнюк Л. А. Організація активно-дієвого пізнання дошкільниками природи в контексті педагогіки емпауерменту. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій / Л. А. Присяжнюк // Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. – С. 44–48.
10. Сокуренко О. О. Упровадження технології інтегрованого навчання в початковій школі: особливості дослідницько-експериментальної роботи регіонального рівня / О. О. Сокуренко // Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. Вересень. – 2020. – № 2 –3 (85–86). – С. 61–62.
11. Чорна Г. В., Скірко Г. З. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі. / Г. В. Чорна, Г. З. Скірко // Інноваційна педагогіка. – 2021. – Вип. 31. Т. 2. – С. 163–169. DOI: 10.32843/2663- 6085/2021/31-2.34
12. Шмалєй С. В. Формування екологічної компетентності школярів. / С. В. Шмалєй // Науково-методичний посібник. – Київ : Педагогічна думка, 2008. – 64 с.

References

1. Baiier, O. M., Bezsonova, O. K., Brezhnieva, O. H., Havrysh, N. V., & Zahorodnia, L. P. [ta in.] (2021). Bazovyi komponent doshkilnoi osvity

Ukrainy / MON Ukrainy [Basic component of preschool education of Ukraine]. (Ed.). Pirozhenko, T. O. Retrieved from: https://drive.google.com/file/d/1p73x-YaldG5sIZumhIHvWntn7-G0Y7KT/view?usp=sharing (ukr).

2. Bielienka, H. V., Naumenko, T. S. & Polovina, O. V. (2013). *Doshkilniatam pro svit pryrody* [Preschoolers about the world of nature]. Kyiv: Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka (ukr).
3. Chorna, H. V. & Skirko, H. Z. (2021). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti ditei starshoho doshkilnoho viku v riznykh vydakh diialnosti v pryrodi [Formation of environmental competence of senior preschool children in various types of activities in nature]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp. 31. T. 2, 163–169 DOI: 10.32843/2663- 6085/2021/31-2.34 (ukr).
4. Kontseptsiia Novoi Ukrainskoi Shkoly [New Ukrainian school concept]. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf (ukr).
5. Kosenchuk, O. H., Novyk, I. M., Venhlovska, O. A. & Kuzemko, L. V. (2021). *Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity: osoblyvosti vprovadzhennia* [State standard of preschool education: features of implementation]. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok» (ukr).
6. Oshurkevych, N. S. (2018). Suchasni pedahohichni tekhnolohii formuvannia pryrodnycho-ekolohichnoi kompetentnosti ditei doshkilnoho viku. [Modern pedagogical technologies for the formation of natural and environmental competence of preschool children]. *Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka. Seriia «Pedahohika»*, 1–2, 60–61 (ukr).
7. Plokhii, Z. P. (2002). *Vykhovannia ekolohichnoi kultury doshkilnykiv* [Education of preschoolers' ecological culture]. K.: Red. zhurn. «Doshkilne vykhovannia» (ukr).
8. Prysiazhniuk, L. A. (2016). Orhanizatsiia aktyvno-diievoho piznannia doshkilnykamy pryrody v konteksti pedahohiky empauermentu [Organisation of active and effective cognition of nature by preschoolers in the context of empowerment pedagogy]. *Aktualni problemy doshkilnoi ta pochatkovoi osvity v konteksti yevropeiskykh osvitnikh stratehii*. Vinnytsia: Nilan-LTD, 44–48 (ukr).
9. Shmaliei, S. V. (2008). *Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti shkoliariv* [Formation of enronmental competence of schoolchildren]. Kyiv: Pedahohichna dumka (ukr).
10. Sokurenko, O. O. (2020). Uprovadzhennia tekhnolohii intehrovanoho navchannia v pochatkovii shkoli: osoblyvosti doslidnytsko-eksperymentalnoi roboty rehionalnoho rivnia [Implementation of integrated learning technology in primary school: features of research and experimental work at the regional level]. *Veresen*, 2–3 (85–86), 61–62 (ukr).
11. State Standard of Primary Education. (2018). Retrieved from: https://zakon.rada/gov.ua/Laws/show/87-2018 (ukr).

12. Zahorodnia, L. P. (2021). Dytyna v pryrodnomu dovkilli. Vprovadzhuiemo onovlenyi BKDO [A child in the natural environment. We are implementing the updated BKDO]. *Doshkilne vykhovannia*, 6, 3–10 (ukr).

FORMATION OF NATURAL SCIENCE AND ENVIRONMENTAL COMPETENCE IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

Malanchuk Olena,
Methodologist of the Department
of Theory and Methods of Preschool and Primary Education
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
olena.malanchuk@moippo.mk.ua

The article deals with the problem of the formation of natural science and ecological competence in children of senior preschool age. The purpose of the article is to highlight the problem of the formation of natural science and ecological competence in senior preschool children in preparation for the New Ukrainian School. The analysis of scientific publications determined the psychological and pedagogical foundations of environmental education and upbringing of preschoolers. The concept of «natural science and ecological competence» is defined. It was found that the process of formation of natural science and ecological competence in children has its own characteristics, which are based on the psychological readiness of children; understanding the laws of nature; knowledge about the nature of the planet Earth and the universe, a positive emotional and value attitude to its components, awareness of the rules of nature use and their observance, nature-appropriate behaviour; an integrated approach to the organization of familiarization of senior preschoolers with the natural environment, creation of a developmental natural environment in a preschool education institution while observing psychological-pedagogical, material-technical, sanitary-hygienic and aesthetic conditions. The range of principles, forms, methods and techniques for implementing educational interaction of natural science and ecological content in order to maintain children's interest in the topic and to encourage them to act is characterized. The model of formation of natural science and ecological competence of senior preschool children in the vector of preparation for the New Ukrainian School is proposed, and recommendations for educators of preschool educational institutions on the formation of natural science and ecological competence in senior preschool children are provided.

Keywords: *competence; natural science and ecological competence; New Ukrainian School; preschool educational institution; senior preschool child.*

Педагогічний досвід

ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВІДДІЛІ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ І ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ЦЕНТРУ ДИТЯЧОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ТВОРЧОСТІ КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ковальова І.М., завідуюча відділом еколого-натуралістичної і туристсько-краєзнавчої роботи Центру дитячої та молодіжної творчості Корсунь-Шевченківської міської ради Черкаської області

Сьогодні ми всі з вами живемо в умовах повномасштабної війни з росією. Наш час – це епоха великих випробувань для українського народу, і саме тому національно-патріотичне виховання дітей набуло абсолютно нового значення і сенсу. На нього є великий запит у суспільстві. Виклики сьогодення чітко засвідчили необхідність активізації національно-патріотичного виховання різноманітними засобами і методами, які є в арсеналі педагога.

Легко бути патріотом в країні, яка має високий рівень економічного розвитку, відповідно високий рівень добробуту, низький рівень безробіття чи злочинності.

Що ж робити нам? Коли зараз ми живемо у період значних викликів і загроз, коли йде велика кровопролитна війна, коли ми із страшною постійністю ховаємо наших захисників, коли відбувається тотальне маніпулювання свідомістю, коли має місце заміна цінностей, певна зневіра, розчарування населення, розширюється соціальна несправедливість. У цьому зв'язку актуальності набуває проблема виховання у юних громадян патріотизму як почуття приналежності до землі, на якій вони живуть, українського народу, гордості за державу, відповідальності за її долю.

Національно-патріотичне виховання є одним із головних пріоритетів в освітньому процесі еколого-натуралістичного відділу, яке в органічному поєднанні з екологічним вихованням сприяє формуванню національної самосвідомості вихованців та спрямоване на залучення дітей до глибинних пластів національної культури та духовності. У відділі розроблена система заходів для формування у вихованців любові до рідної землі, природи, шанобливого ставлення до культури, спадщини, традицій і звичок нашого народу. Плануючи роботу, включаємо такі народні свята, звичаї, обряди, які б давали дітям певні екологічні знання, пояснювали взаємозв'язок з суспільством і природою, визначали правила поведінки людей у довкіллі. Наша робота спрямована на формування покоління з новою екологічною культурою, новим екологічним світоглядом, патріотично налаштованих людей.

Вагомого значення має й практична діяльність вихованців. Через практичні дії формуються почуття відповідальності, екологічно доцільна поведінка, причетність до збереження багатства об'єктів природного та культурного середовища. Участь у впорядкуванні й озелененні територій

відділу, зокрема, робота за проектом «Сад Мрій», в плодово-ягідному садку, на галявині лікарських рослин.

В 2023 році ми взяли активну участь в міській програмі «Квітуче місто» та міському екологічному проєкті «Корсунь в стилі Еко», які мали на меті озеленення й благоустрій міста Корсунь-Шевченківський. У відділі був розроблений і реалізований екологічний проєкт «Петунія – королева клумби». Основне завдання цього проєкту: налагодити вирощування розсади петунії квіткової в теплиці відділу для висадження на квітниках міста. За зимово-весняний період в нашій теплиці ми змогли виростити 4000 саджанців сортової петунії, яка прикрашала наше місто весь літньоосінній період.

протягом сезону.

Вихованці відділу є активними учасниками еколого-натуралістичних конкурсів, екологічних та природоохоронних акцій: «Голуб Миру», «Ліси для нащадків», «Збережи ялинку», «Збережемо первоцвіти», «Птах року», «Вчимося за повідувати»; «Галерея кімнатних рослин», «В об'єктиві натураліста», «Українська паляниця»; «Дослідницький марафон», «Квітуча Україна», «Зоологічна галерея», «Моя улюблена тварина», «День юного натураліста», «Плекаємо сад», «Чисті береги» та інші.

Участь у кожному із перерахованих заходів – це збереження і примноження природних ресурсів своєї малої батьківщини, що є значним еколого-патріотичним вкладом юних вихованців у справу державної ваги.

З метою формування у вихованців почуття любові до природи, рідного краю керівники включають в освітній процес пізнавальні тематичні екскурсії та краєзнавчо-туристичні походи в навколишнє природне середовище, які збагачують духовне життя вихованців, стимулюють бажання більше побачити, більше зробити для збереження довкілля та більше дослідити місцевість, природу та історію малої Батьківщини.

Окремої уваги заслуговує волонтерська діяльність наших гуртківців. Діти взяли активну участь у всеукраїнській акції «Лист солдату», «Подаруй Різдво воїну». А також підготували вітамінну, лікувальну, екологічно чисту суміш трав'яного чаю під назвою «Будьте здорові» та сформували мішечки здоров'я

для воїнів Збройних Сил України. Ще гуртківці написали листи воїнам та виготовили для них обереги.

Ще ми можемо похвалитися про одну форму роботи відділу. Це співпраця з екологічними громадськими організаціями, а саме Всеукраїнською екологічною лігою та дитячою громадською спілкою «Екологічна варта». Гуртківці разом з екологічними активістами беруть участь в різноманітних екологічних акціях, заходах та практично значущих справах. Також у співпраці з ВЕЛ проводиться конкурс учнівських колективів екологічної просвіти, під час якого діти розкривають проблеми довкілля своєї місцевості та намічають шляхи їх вирішення.

І якщо маленьке зернятко моралі та відповідальності за свій рідний край проросте в серцях наших вихованців – це буде нашим маленьким внеском у перемогу, у загальнодержавну справу виховання нового покоління українського народу.

Темні часи пройдуть. Настане мир! Все буде Україна!

СИСТЕМА РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ПОЛТАВСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОМУ ЦЕНТРІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ЛЮДМИЛА СУСАХІНА, В.о. директора Полтавського обласного еколого-натуралістичний центру учнівської молоді
ІННА ЛЕЩЕНКО, методист Полтавського обласного еколого-натуралістичний центру учнівської молоді

ЗМІСТ

Вступ……4
І. Полтавський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді – осередок формування екологічної свідомості ……..…..5

ІІ. Система роботи з формування екологічної свідомості в Полтавському обласному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді ……...7
2.1. Робота творчих учнівських об'єднань на базі Центру ……7
2.2 Очно-заочна біологічна школа – сходинка на шляху до екологічної свідомості ……8
2.3. Дослідництво – практичний компонент у формуванні екологічної свідомості ……9
2.4. Програмне забезпечення освітнього процесу у Центрі ……. 10
2.5. Поширення педагогічного досвіду ……..11

ІІІ. Проєктна діяльність як дієвий елемент застосування набутих знань та практичних навичок ……..12
3.1. Організація та функціонування екологічної лідерської групи ,,Екологічний пост'' …… ……. 12
3.2. Обласна екологічна експедиція ,,Віртуальна школа дослідників'' ….13
3.3. Пізнавально-дослідницький хаб ,,ECOSCHOOL" ……14

IV. Залучення до екологічних акцій та ініціатив як приклад формування свідомого ставлення до довкілля ……15
4.1. День природничих наук в Полтавському обласному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді ……15
4.2. Зоотерапія як вид психологічної допомоги та елемент формування екологічної свідомості ……16
4.3 Приклади ініційованих акцій та ініціатив для учасників освітнього процесу ……..17

V. Соціальне партнерство як елемент стимулу для постійного розвитку та вдосконалення в системі формування екологічної свідомості……20

Висновки ……22

Додатки ……23

Вступ

„Дії однієї ЛЮДИНИ можуть здатися незначними, але РАЗОМ ми можемо ЗМІНИТИ СВІТ„

Заклади позашкільної освіти мають унікальну можливість гнучко підходити до організації освітнього процесу, що дозволяє ефективно інтегрувати екологічну освіту в різноманітні форми діяльності та забезпечити глибоке засвоєння матеріалу здобувачами освіти.

Еколого-натуралістична освіта є однією з ключових умов формування екологічної свідомості у суспільстві. Вона передбачає не тільки надання знань про навколишнє середовище, його складові та функціонування, але й розвиток усвідомленого та відповідального ставлення до природи.

Формування екологічної свідомості є надзвичайно важливим аспектом сучасної освіти та виховання, маючи значний вплив на здоров'я планети та добробут майбутніх поколінь. Ось ключові причини, чому це так важливо:

Формування екологічної свідомості вимагає зусиль не тільки з боку освітніх установ, але й залучення сім'ї, ЗМІ, громадських організацій та урядових структур, адже це комплексна задача, що стосується кожного.

Заклади позашкільної освіти відіграють ключову роль у формуванні екологічної свідомості. Вони не просто надають знання, але й виховують у здобувачів освіти цінності та поведінку, які сприяють збереженню та раціональному використанню природних ресурсів.

І. ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ – ОСЕРЕДОК ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Увага до інновацій, експерименту, творчого пошуку – ось кредо педагогічного колективу Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (ПОЕНЦУМ).

Увесь освітній процес спрямований на формування соціально зрілої, екологічно свідомої людини, патріота, творчої особистості, що буде успішною

в майбутньому. Навчання озброює її знаннями і вміннями, а виховання формує життєву компетентність.

Педагоги прагнуть створити в Центрі атмосферу, в якій кожна дитина зможе відчути себе особистістю, реалізувати свій потенціал, стати повноцінним членом суспільства.

Сьогодні еколого-натуралістичний центр – заклад освіти, де формується людська індивідуальність, розвивається жива душа на засадах загальнолюдських ідеалів, що відкриває широкі перспективи для самореалізації, забезпечує кожному вихованцеві, слухачеві умови розвиватись відповідно до своїх природних можливостей. У закладі сформовано систему, яка покликана сприяти вирішенню широкого комплексу завдань, одним із яких є формування та виховання екологічно свідомого громадянина.

Наразі у закладі та його 4 філіях очно-дистанційними та дистанційними формами роботи охоплено 1333 вихованці, які отримують освітні послуги у 100 творчих учнівських об'єднаннях за 32 профілями.

Для надання якісних освітніх послуг маємо потужну матеріальну базу, яка сприяє психологічному розвантаженню засобами зоотерапії та забезпечує проведення науково-дослідницької діяльності здобувачів освіти (дод.1).

Важливими завданнями в умовах сьогодення стали:

- ✓ формування екологічної свідомості;
- ✓ організація надання психологічної підтримки;
- ✓ забезпечення супроводу науково-дослідницької діяльності дітей;
- ✓ забезпечення взаємодії з батьками вихованців.

Спрямування освітнього процесу у Центрі на формування екологічної свідомості вимагає комплексного підходу та використання різноманітних методів і форм роботи. Модель формування екологічної свідомості в освітньому закладі може бути представлена через інтегрований підхід, який включає низку послідовних етапів і залучає різноманітні методи та форми роботи. Така модель допомагає систематизувати процес навчання та виховання, забезпечуючи глибоке та всебічне розуміння екологічних питань. Модель діяльності включає чотири основні компоненти:

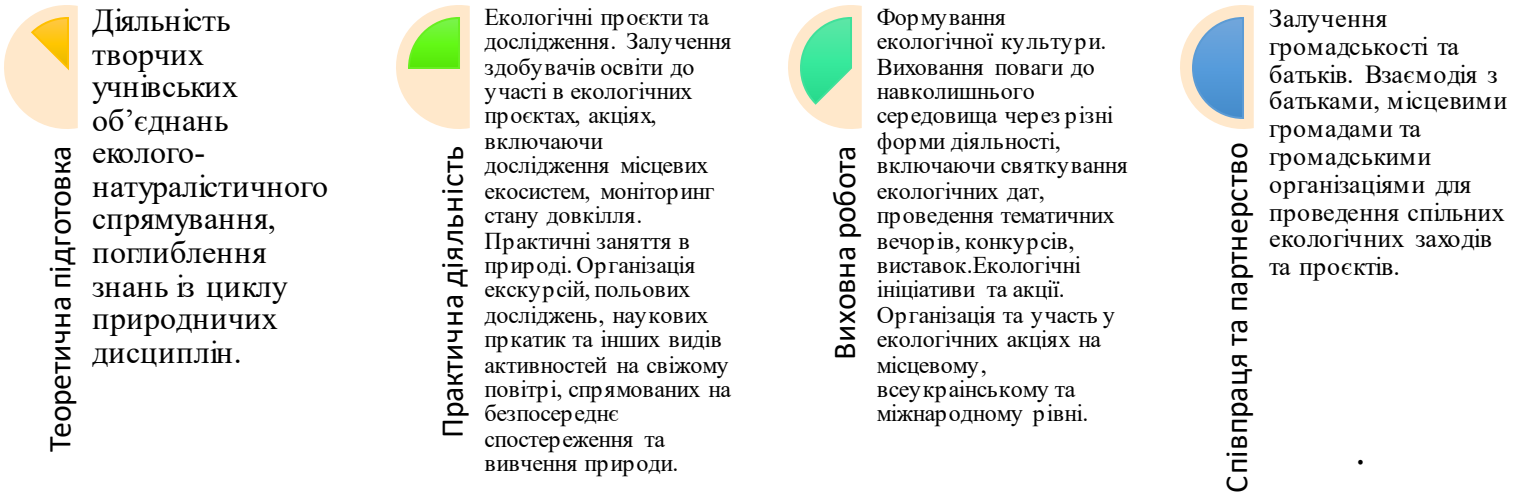

Модель екологічно свідомої молоді описує молоду людину, яка активно залучена до збереження навколишнього середовища, відповідально ставиться до споживання ресурсів і веде сталий спосіб життя. Така модель слугує орієнтиром для освітніх програм та ініціатив, спрямованих на формування екологічної свідомості. Екологічно свідома особистість — це індивід, у якого розвинене відчуття відповідальності за навколишнє середовище, який розуміє взаємозв'язки між людською діяльністю та природою, та активно діє в інтересах збереження довкілля. Ось ключові характеристики та компоненти цієї моделі:

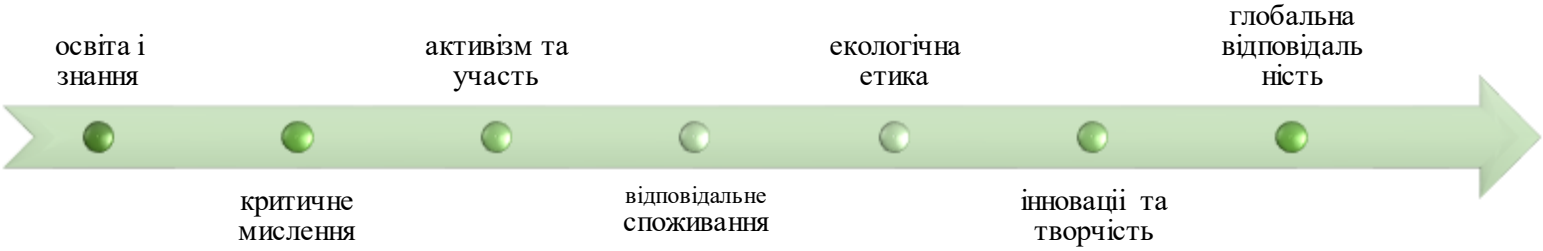

II. СИСТЕМА РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ПОЛТАВСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОМУ ЦЕНТРІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1. Робота творчих учнівських об'єднань на базі Центру

Коли дитина приходить у наш заклад, їй пропонується робота ***в гуртках початкового рівня,*** де відбувається ознайомлення з основними поняттями (відповідно до профілю навчання). Перехід на навчання ***до гуртків основного рівня дає розвиток цих понять, умінь та навичок. І тільки в творчих учнівських об'єднаннях вищого рівня*** відбувається усвідомлення важливості здобутих знань, підготовка до вибору майбутньої професії та формування свідомості.

Процес навчання спрямований на формування та розвиток ключових (базових) та предметних компетентностей вихованців гуртків. А тому завдання, які має вирішити сучасне заняття гуртка, зорієнтовані на реалізацію компетентністного підходу в навчанні. Це, зокрема:

– підвищення рівня мотивації вихованців;

– використання суб'єктивного досвіду, набутого вихованцями;

– ефективне та творче застосування набутих знань та досвіду на практиці;

– формування у дітей навичок отримувати, осмислювати та використовувати інформацію з різних джерел;

– формування моральних цінностей особистості;

– розвиток соціальних та комунікативних здібностей вихованців;

– створення ситуації успіху.

СХОДИНКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ВИХОВАНЦЯ, СЛУХАЧА ЦЕНТРУ

2.2. Очно-заочна біологічна школа – сходинка на шляху до екологічної свідомості

Для вирішення завдання пошуку та підтримки обдарованої учнівської молоді, створення умов для творчої самореалізації та всебічного розвитку особистості,

виявлення, підтримки таланту, обдарувань, які сприяють подальшому розвитку здібностей, формуванню особистості, підготовки старшокласників до проведення науково-дослідних і експериментальних робіт членів Малої академії наук України, вступу їх до закладів вищої освіти в листопаді 2000 року у закладі створена обласна очно-заочна біологічна школа. Це перспективна форма роботи з обдарованими та талановитими дітьми, основною метою якої є забезпечення допрофесійної підготовки, створення умов для творчої самореалізації та всебічного розвитку особистості. Школа працює за авторською моделлю. Робота проводиться за дворічною очно-заочною формою навчання та працює за двома секціями: хімії та біології. Слухачами школи є 200 дітей із різних куточків Полтавської області. До роботи з дітьми залучаються висококваліфіковані кадри. Це викладачі Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, Полтавської державної аграрної академії та Полтавського національного технічного університету імені Ю.Кондратюка. Заняття проходять на базі цих вишів. Формами роботи школи є:

- розроблення та реалізація індивідуальних, парних та групових проектів, що поєднують теорію та практику, постановку певного завдання і його практичне виконання;
- екскурсійні програми;
- залучення дітей до роботи в природі та природоохоронної діяльності;
- експериментально-дослідницька діяльність;
- відвідування музеїв, виставок, ботанічних садів, природнозаповідних територій.

ОЗБШ Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді працює по двох секціях: хімії та біології та здійснює навчально-виховний процес за 2-річними програмами з заочною формою навчання. (дод 2)

2.3. Дослідництво – практичний компонент у формуванні екологічної свідомості

Дослідництво, як практичний компонент відіграє ключову роль у формуванні екологічної свідомості. Через активну участь у дослідницьких

проєктах, експериментах, польових дослідженнях здобувачі освіти не тільки отримують глибокі знання про екологічні процеси та проблеми, але й розвивають відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Не зважаючи на дистанційну форму навчання, на навчально-дослідній земельній ділянці вихованці мають змогу проводити досліди та вирощувати овочі, традиційні та малопоширені екзотичні культури, кореневплоди для годівлі тварин, квіткові рослини.

Під час дії воєнного стану практикуємо індивідуальні заняття з дітьми, які приходять у супроводі батьків та он-лайн заняття і консультації. За цей час науково-дослідницька робота з дітьми не припинялася. Проведено ряд досліджень, які учні мали змогу вдало презентувати під час всеукраїнських заходів: ,,Юний дослідник», ,,Дивовижна теплиця», конкурс навчально-дослідних земельних ділянок, конкурс юних раціоналізаторів та винахідників. Активно використовуємо в роботі з дітьми ділянку закритого ґрунту – лабораторію квітництва та овочівництва. Вона дає можливість реалізувати завдання трудового виховання дітей. Цей напрям виховної роботи дуже часто залишається поза увагою закладів освіти а іноді і батьків. Але ми ставимо за мету долучати дітей до сільськогосподарської праці та азів аграрного виробництва. У цьому питанні активно співпрацюємо з нашими телерадіокомпаніями, які висвітлюють нашу діяльність на каналах місцевого телебачення.

Педагогічний колектив Центру постійно оновлює та поглиблює свої знання та навички в сфері провадження дослідницької діяльності із здобувачами освіти (самоосвіта, участь у вебінарах, семінарах, конференціях) (дод.3).

2.4. Програмне забезпечення освітнього процесу у Центрі

З метою належного навчально-методичного забезпечення змісту позашкільної освіти освітній процес здійснюється згідно типових освітніх програм, затверджених МОН України та за власними навчальними програми,

які погоджені на засіданні науково-методичної ради Полтавської академії неперервної освіти імені М.В. Остроградського та затверджені наказами Департаменту освіти і науки Полтавської обласної військової адміністрації.

Протягом 2024 року обласним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді розроблено і затверджено 13 навчальних програм еколого-натуралістичного напряму позашкільної освіти. Розроблено 14 віртуальних екскурсій, підготовлено 4 інформаційно- методичних вісники, виготовлено 37 комплектів дидактичних матеріалів для проведення занять гуртків.

Дбаючи про підвищення якості позашкільної освіти еколого-натуралістичного напряму, педагогічні працівники закладу розробляють та впроваджують освітні про грами, проводять навчання, майстер-класи та семінари для педагогів інших закладів освіти, розробляють та видають навчальні, методичні посібники, рекомендації тощо.

У поточному навчальному році створено навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напряму: ***з „Ландшафтного дизайну”,*** (2 роки навчання), автор: Дежкунова С.В., ***„Світ за склом”,*** початковий рівня (1 рік навчання), автор Варина Н.Г., ***„Людина серед природи”,*** початкового рівня (1 рік навчання), автор Товариш І.В., ***„Горшечкові рослини”***, (1 рік навчання), автор Шапошник Ю.В. Щороку педагоги беруть участь у всеу країнських конкурсах науково-методичних розробок та віртуальних ресурсів, виставці видавничої продукції еколого-натуралістичного напряму, де посідають призові місця. Спільно з педагогами реабілітаційного центру розроблена навчальна програма «Лап-Ушки», спрямована як на соціальну реабілітацію, так і на анімалотерапію. Також для дітей та молоді 18+ з особливими освітніми потребами розроблено освітні програми ***„Я у довкіллі’’, „Я серед природи’’***.

Програмне забезпечення

2.5. *Поширення педагогічного досвіду*

Адміністрація та педагогічний колектив ПОЕНЦУМ приділяють велику увагу видавничій діяльності. Головна мета видавничої діяльності – висвітлити надбання педагогічних працівників області у роботі з виховання екологічного світогляду учнівської молоді, надати методичну допомогу методистам районних методичних

кабінетів, педагогам закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

Свої напрацювання педагогічні працівники центру висвітлюють у методичних розробках, рекомендаціях, сценаріях інтелектуально-пізнавальних та виховних заходів, статтях до науково-практичних збірників, конференцій, дописах у друковані засоби інформації, інформаційно-методичних вісниках.

З 2006 року у закладі видається інформаційно-методичний вісник. Тематика різнопланова, враховуються побажання і запити наших читачів. На сторінках видання творчі вчителі області діляться своїм педагогічним досвідом роботи. Головним є висвітлення еколого-натуралістичної та дослідницької роботи дітей, пропаганда здорового способу життя, співпраця з органами управління освітою, науковими установами та педагогами області, положення конкурсів. Видаються методичні рекомендації, буклети, настільні та настінні календарі, навчально-методичні посібники.

Відділом методичної роботи Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді постійно здійснюються випуски друкованих матеріалів, з якими можна ознайомитись за посиланням.

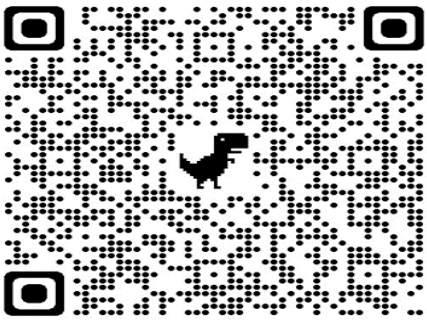

Друкована продукція центру

ІІІ. ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ДІЄВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАСТОСУВАННЯ НАБУТИХ ЗНАНЬ ТА ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

Формувати інтерес до навколишнього середовища, виховувати любов до природи рідного краю, розвивати мовлення, уяву, творчість спостережливість, комунікативні здібності, вміння робити висновки, презентувати свої дослідження: все це зумовлює пошуки нових форм та методів роботи, що сприяє втіленню в життя нових проєктів. ***В області для 1362 дітей та 322 внутрішньо переміщених осіб було започатковано 7 проєктів, до яких долучилося 72 педагога.***

3.1. Організація та функціонування екологічної лідерської групи „Екологічний пост”

Метою створення екологічної лідерської групи є підвищення рівня еколого-просвітницької та природоохоронної діяльності в учнівських колективах закладів загальної середньої освіти, поширення загальноприйнятих та нетрадиційних форм роботи учнівських колективів у русі за екологічну безпеку, привернення уваги місцевої влади, громадських, державних організацій до екологічних проблем громади (дод.4).

Завданнями екологічної лідерської групи є:

- проведення еколого-просвітницької діяльності у закладі загальної середньої освіти та серед населення громади;
- виховання у здобувачів освіти бережливого ставлення до природи, розуміння поняття екологічних проблем у галузі природокористування;
- розвиток у дітей соціальної активності;

- організація практичних заходів щодо збереження природи рідного краю, охорони флори і фауни;

- підвищення рівня соціальної адаптації підлітків, залучення дітей до природоохоронних проєктів, пов'язаних з виконанням конкретних природоохоронних справ. Кінцевим результатом діяльності екологічної групи є формування екологічної свідомості, збільшення контингенту дітей залучених до природоохоронної роботи, збереження видового та чисельного складу біорізноманіття.

3.2. Обласна екологічна експедиція „Віртуальна школа дослідників''

Цікавим рішенням, на наш погляд, ***було проведення обласної науково-дослідницької експедиції в он-лайн форматі, яка започаткована Центром і проходить щорічно. Експедиція працювала під гаслом „Досліджуємо природу разом".***

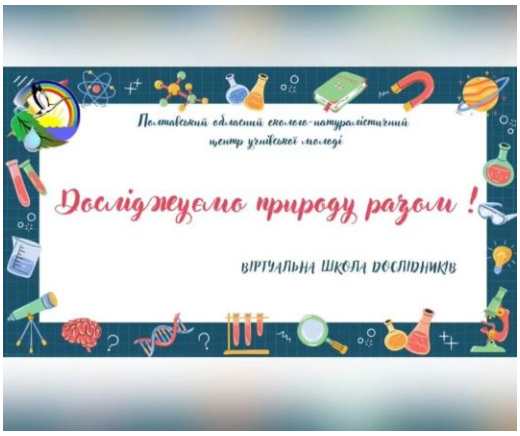

До роботи долучилося 35 юних науковців Полтавщини із 12 територіальних громад, які цікавляться дослідженнями у природі. Протягом двох тижнів юні натуралісти під керівництвом науковця екоцентру – кандидата біологічних наук, доцента Ірини Сергіївни Бесединої віртуально побували на території міських парків, де вивчали цікаві мікологічні об'єкти, навчальна екскурсія з вивчення голонасінних проходила на території ботанічного саду Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, оранжерея педагогічного університету продемонструвала екзоти, на перший погляд усім відомі, а водночас загадкові і невідомі,

ознайомили дітей з окремими ботанічними об’єктами, що зростають поряд з нами і потребують охорони, на території екоцентру та лабораторії квітництва і овочівництва вивчали рослини інтродуценти, знайомились з природними екосистемами на прикладі дібров, які зростають у межах міста.

В рамках проєкту було відзнято 36 екскурсій.

Віртуальні екскурсії

Ми спостерігали активний зворотній зв'язок дітей з науковцем. Не дивлячись на тривале дистанційне навчання, у дітей зберігається бажання пізнавати природу, вони не втрачають інтерес до природничих наук, їх хвилюють питання екологічного стану природи України за наслідками воєнних дій.

3.3. Пізнавально-дослідницький хаб „ECOSCHOOL”

У Полтавському обласному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді було ініційовано роботу пізнавально-дослідницького хабу „Ecoschooľ”, який розпочав роботу у вересні місяці цього року.

Пізнавально-дослідницький хаб

Педагогічні працівники центру проводять різнопланові майстер-класи для усіх бажаючих. Заняття проводяться за попереднім записом, цілком безкоштовно для учасників.

''Відвідувачам пропонують майстер-класи ,,Хімія їжі", реактив-шоу ,,Експеримент", арома-терапію (виготовлення екоіграшки), арт-терапію ,,Малювання кавою".

За період дії проєкту до майстер класів долучились вже понад 2500 дітей.

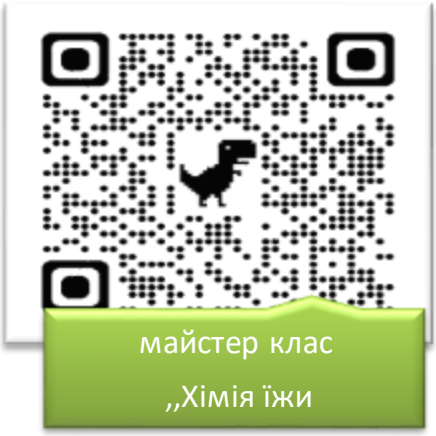

IV. ЗАЛУЧЕННЯ ДО ЕКОЛОГІЧНИХ АКЦІЙ ТА ІНІЦІАТИВ ЯК ПРИКЛАД ФОРМУВАННЯ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДОВКІЛЛЯ

Залучення до екологічних акцій та ініціатив є одним із найефективніших способів формування свідомого ставлення до довкілля. Це не лише сприяє підвищенню обізнаності про екологічні проблеми, але й мотивує до активних дій і розвитку відповідальної поведінки. Ось кілька ключових аспектів, які підкреслюють важливість такої участі:

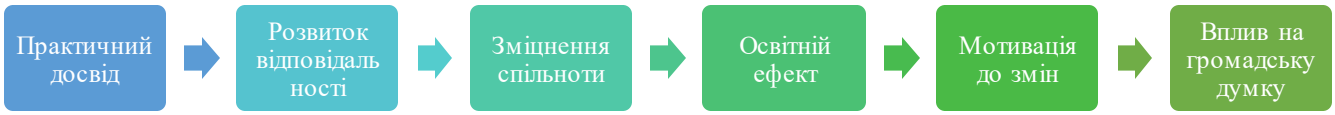

4.1. День природничих наук в Полтавському обласному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді

Педагогами Центру ініційовано проведення Дня природничих наук, який проходив у онлайн форматі.

До заходу долучилось понад 200 учасників – це учні закладів загальної середньої, вихованці позашкільної освіти, керівники гуртків еколого-натуралістичного профілю, вчителі природничих дисциплін області.

З цікавими доповідями перед учасниками виступили педагогічні працівники Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді. В ході заходу діти дізнались про дивовижну країну Mikos; дізнались про екзотичних тварин та пернатих співаків; стали учасниками реактив-шоу ,,Експеримент", та дослідів ,,Хімія їжі'' (під час яких було досліджено якість молочних та ковбасних продуктів різних виробників, вміст жирів та картоплі в чіпсах, якість газованих напоїв, тощо) та майстер-класу з вирощування екзотичних рослин в домашніх умовах.

4.2. Зоотерапія як вид психологічної допомоги та елемент формування екологічної свідомості.

Зоотерапія, є видом психологічної допомоги, що використовує взаємодію між людиною та тваринами для досягнення терапевтичних цілей. Цей метод може сприяти поліпшенню фізичного, емоційного та соціального благополуччя людей. Зоотерапія може включати роботу з різними видами тварин, такими як собаки, коти, коні, птахи та інші.

Зоотерапія не тільки надає психологічну підтримку людям, але й відіграє важливу роль у формуванні та розвитку екологічної свідомості:

Територія Центру є чудовим і затишним місцем для відпочинку, проведення пізнавальних екскурсій, релаксацій та зоотерапії.

У центрі діє інтерактивно-пізнавальний майданчик для дітей «Контактний двір».

Кожен бажаючий може поспілкуватися з тваринами, допомогти у догляді, погодувати їх, дізнатися про поведінку, спосіб життя та цікаві факти.

На подвір'ї Центру мешкає близько 30 видів тварин, це 117 особин.

Серед наших улюбленців птахи Ему з Херсонщини, шетлендський поні Лео з Фельдман екопарку, тому спілкування з тваринами у нас тісно переплітається з національно-патріотичним вихованням. Контакт з тваринами сприяє вихованню поваги і бережного ставлення до навколишнього середовища, розширює кругозір і несе лікувальний ефект. Послугою користуються не тільки діти, а й дорослі, які постраждали внаслідок воєнних дій та потребують реабілітації.

Яскравим різноманіттям екзотичної фауни відвідувачів та вихованців дивує лабораторія зоології, в якій мешкає 41 вид тварин, що налічує 312 особин.

Тут діти та дорослі мають змогу отримати емоційну насолоду та психологічне розвантаження під час спілкування з мешканцями різних куточків нашої планети. Максимальну кількість тварин ми використовуємо для зоотерапії. Діти, які приходять до закладу в супроводі батьків, контактують з тваринами, відволікаються від негативних факторів, збалансовуючи тим самим свій емоційний стан. Враховуючи воєнний стан та неможливість проведення занять в очному форматі, дані відеоролики розміщуємо на своєму Телеграм-каналі.

4.3 Приклади ініційованих акцій та ініціатив для учасників освітнього процесу

1. Спільно з Міжнародною організацією з міграції (МОМ) з метою збереження довкілля педагоги Центру проводять ***майстер-класи з виготовлення виробів із вторинного матеріалу (апсайклінг) для внутрішньо переміщених осіб.*** Апсайклінг – це не просто повторне використання вживаних речей, а й виготовлення з них нових. І це не

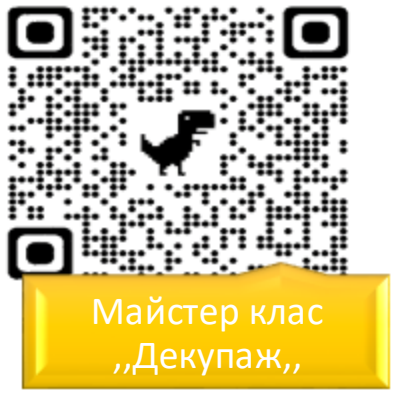

вимагає додаткових виробничих витрат на перероблення, а також, не впливає на зміну клімату!

2. Напередодні Нового року юні вихованці еколого-натуралістичного центру в Полтаві виготовляли новорічні композиції. Розгорнули там і різдвяну виставку в рамках ***щорічної акції «Збережи ялинку». Акція спрямована на пропаганду збереження зелених насаджень, а саме ялинок та заохочення людей до виготоволення новорічно-різдвяних композицій з інших матеріалів.***

,,Збережи ялинку,,

3. Ековиклик 2024: „Разом за чистоту”. Щороку в третю суботу вересня проходить акція Всесвітній день прибирання „World Cleanup Day”. Це наймаштабніший соціальний екологічний проєкт, яким, зокрема, у минулому році було окоплено 91 мільйон учасників у 211 країнах світу. В 2021 році Полтавська область вперше стала третьою серед 24 областей України за результатами участі у Всесвітньому дні прибирання, а в 2022 році підтвердила, своє прагнення змінити нашу країну на краще. Цього року Полтавська область традиційно долучилася до даного заходу, який тривав з 1 по 24 вересня з використанням різних організаційних форматів прибирання.

До акції долучилися освітні заклади із 19 об’єднаних територіальних громад, це 76 закладів освіти області.

У рамках запланованих заходів було проведено:

– колективне прибирання територій та зелених зон закладів освіти -11,765 га;

– сортування сміття та знайомство зі шляхами переробки вторинної сировини 22002 кг (пластикові пляшки – 165 кг, макулатура – 1410 кг, скло – 30.3 кг);

– цифрове прибирання – 1344 Тб;

– агітаційні заходи – 286;

– збір речей для ВПО – 237 кг;

Колектив Полтавського обласного еколого-натуралістичного разом із Громадська організація За ЕкоМайбутнє центру учнівської молоді впорядкував прилеглу територію закладу, відсортував 175 кг вторинної сировини видалив 670 Гб цифрового сміття.

V. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ СТИМУЛУ ДЛЯ ПОСТІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Партнерство – це узгоджена співпраця кількох сторін чи секторів для пошуку рішень з визначеними спільними цілями, завданнями та обсягом робіт кожного з учасників; можливість об'єднання різних інтересів, ресурсів та завдань в єдину стратегію, прийнятну для всіх організацій-учасників задля досягнення результату.

Працівниками Центру з ***метою розширення партнерства, участі у різноманітних проєктах та ініціативах ініційовано створення Громадської організації «За ЕкоМайбутнє» (ГО)***. На разі члени ГО створили ***проєкт „Вільний екопростір "Від творчих рук до екосвідомості"***. У рамках даного проєкту з червня місяця 2023 року щотижня проводяться майстер-класи для ВПО. Майстер класи передбачають роботу із вторинного матеріалу (апсайклінг) (спільно з Міжнародною організацією з міграції ООН) з метою збереження довкілля.

Спільно з ГО «Рівновага плюс» долучилася до проєкту „Крила„ (збір пластикових кришечок), ініційованого БФ «Овес».

Для людей з особливими освітніми потребами на базі Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді проводять екскурсії.

Головні групи цільової аудиторії:

- ВПО;
- люди з особливими освітніми потребами;
- діти дошкільного віку та учнівська молодь;
- мешканці громади;
- учнівські та педагогічні колективи закладів освіти.

До роботи залучаємо психолога, керівників гуртків Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, викладачів Полтавського національного педагогічного університету, Полтавського державного аграрного університету.

ПОЕНЦУМ тісно співпрацює із закладами вищої освіти міста, зокрема, з Полтавським національним педагогічним університетом імені В.Г. Короленка, Полтавським державним аграрним університетом, аграрно-економічним фаховим коледжем ПДАА, Національним університетом ,,Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка". Викладачі цих закладів є керівниками гуртків вищого рівня ПОЕНЦУМ (на умовах сумісництва), науковими керівниками та консультантами науково-дослідницьких робіт МАН.

Представники Департаменту екології та природних ресурсів Полтавської обласної державної адміністрації, обласного управління мисливського та лісового господарства – постійні учасники конференцій, науково-практичних семінарів, що організовує центр.

На базі центру проходять семінари-практикуми для студентів та педагогів природничого і психолого-педагогічного факультетів педагогічного університету, а також технології виробництва і переробки продукції тваринництва, агрономії та факультету ветеринарної медицини аграрного університету на тему: ,,Організація і зміст роботи обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді. Основні напрями діяльності". На базі центру студенти природничого та психолого-педагогічного факультетів ПНПУ імені В.Г. Короленка проходять педагогічну практику. Колектив центру тісно співпрацює з природно-заповідними установами Полтавщини, а саме: регіональними ландшафтними парками ,,Диканський", ,,Нижньоворсклянський", Національним природним парком ,,Пирятинський", Криворудським дендрологічним парком загальнодержавного значення (Семенівська селищна рада).

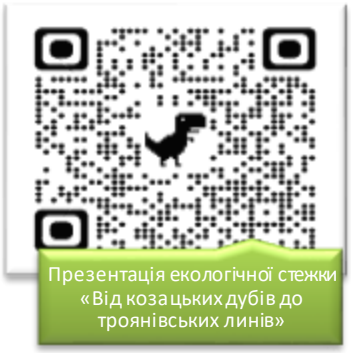

Співпраця ПОЕНЦУМ з амбасадорами неформальної освіти на Полтавщині – комунальною установою ,,Обласний молодіжний центр" Полтавської обласної ради (ОМЦ) ведеться на рівні участі працівників ОМЦ в тренінгах, вебінарах, які проводяться для педагогів та дітей.

Висновки

Еколого-натуралістична освіта є однією з ключових умов формування екологічної свідомості у суспільстві. Освітня модель роботи Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді в системі формування екологічної свідомості пройшла випробування часом.

Проведені методичною службою Центру дослідження показують ефективність даної системи роботи. Шляхи, форми та методи роботи, які ми обрали для досягнення поставленої мети, виявилися вірними.

Упровадження сучасних форм навчання, залучення до науково-дослідницької, проєктної діяльності, розширення мережі партнерства, активна участь у акціях, конкурсних програмах, ініціативах, створення громадської організації дало позитивні результати, а саме:

- збільшило популярність Центру серед батьків, дітей та учнівської молоді в області;
- зросла кількість старшокласників, які бажають навчатися в гуртках вищого рівня – очно-заочній біологічній школі.
- вихованці гуртків закладу повною мірою оволодівають технологією дослідницької роботи в природному середовищі;
- якість знань випускників з циклу природничих дисциплін зростає, що виявляється під час зовнішнього незалежного оцінювання.
- випускники та здобувачі освіти Центру показують високі результати навчання у вищих навчальних закладах України, повертаються працювати у заклади освіти, займаються науковими дослідженнями, мають активну життєву позицію та високий рівень екологічної свідомості.

Методичні матеріали учасників Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для закладів позашкільної освіти (еколого-натуралістичний напрям)

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ З КРОЛІВНИЦТВА В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Вертель В. В., керівник гуртка Центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Сумської міської ради
Люльченко М. В., керівник гуртка Центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Сумської міської ради

Схвалено методичною радою Центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Сумської міської ради
(Протокол № 1 від 21.05.2024)

Рецензенти:

Говорун О. В. – доцент кафедри біології та методики навчання біології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, канд. біол. наук, доцент
Боровик В. М. – заступник директора з навчально-методичної роботи Центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Сумської міської ради
УДК 374.091:001.891.5:636.92

В35

Організація дослідницької роботи з кролівництва в закладі позашкільної освіти: методичний посібник / Уклад. В. В. Вертель, М. В. Люльченко. Суми : ЦЕНТУМ СМР, 2024. 36 с.

У посібнику запропоновані методичні рекомендації щодо організації та планування дослідницької роботи з кролівництва в закладі позашкільної освіти. Запропоновані орієнтовні теми дослідницьких робіт.

Запропонований у посібнику матеріал може **бути використаний у практичній діяльності** керівників гуртків еколого-натуралістичного напряму закладів позашкільної освіти, педагогів-практиків, організаторів позакласної та позашкільної роботи в закладах загальної середньої освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП……..…… 4
РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ……..……..…..….. 6
1.1. Сучасні підходи до визначення науковості учнівських досліджень…. 6
1.2. Види дослідницької діяльності.……..... 7
1.3. Оцінювання дослідницької діяльності здобувачів освіти……..…… 8
1.4. Типи учнівських дослідницьких робіт……...……. 10
1.5. Вимоги щодо організації та проведення дослідницької діяльності в закладах позашкільної освіти…… 12
1.6. Основні етапи дослідницької діяльності здобувачів освіти…..…… **13**
РОЗДІЛ 2. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ…….. **15**
2.1. Вплив складу кормів на продуктивність молодняку кролів породи Каліфорнійська……..... 15
2.2. Селекція кролів на стиглість методом відбору за живою масою……..… 18
2.3. Вплив строків відсадки кроленят на їх ріст і розвиток……...…… 20
2.4. Залежність розвитку кроленят від молочності кролематок…… 22
2.5. Прояв гетерозисного ефекту на енергію росту і живу масу кроленят..... 24
2.6. Вплив комбікорму «Мультигейн» на приріст живої ваги кролів породи Фландр……... 26
2.7. Залежність темпів росту і розвитку молодняку кролів породи Фландр від їх кількості в гнізді……..… 29
2.8. Перспективність м'ясної продуктивності міжпородних гібридів кролів 30
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ…… **33**
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……..…….. **35**

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку середньої освіти науково-дослідницька робота є одним із пріоритетних компонентів професійної підготовки, вагомим чинником забезпечення високої якості освіти України. Її впровадження в освітній процес активізує механізми саморозвитку дитини і трансформує навчання у самонавчання, переключає увагу з процесу навчання на його результат, орієнтує зміст й організацію освіти на компетентнісний підхід і пошук ефективних механізмів його запровадження шляхом модернізації освітнього процесу [2]. Дослідницько-практична діяльність учнів – це один зі шляхів перебудови роботи закладу позашкільної освіти (далі – ЗПО) в умовах переорієнтації процесу навчання з інформативного викладання на розвиток особистості учнів, формування життєвих компетентностей.

Ставлячи за мету виховання учня як життєво й соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях, основним завданням визначаємо планування науково-дослідної роботи таким чином, щоб цей процес проходив безперервно, починаючи з першого заняття в закладі позашкільної освіти.

Сільськогосподарські та декоративні тварини – цікаві об’єкти дослідницької роботи. Наявність потужної матеріальної бази Центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Сумської міської ради (далі – ЦЕНТУМ СМР) дозволяє проводити поглиблене вивчення біології з використанням живих об’єктів, проводити практичну, експериментальну, дослідницьку роботу, що сприяє формуванню в учнів відповідних навичок. Живе спілкування з навколишнім світом спонукає дітей до необхідності збереження всіх живих істот на Землі.

Координатором та організатором проведення експериментально-дослідницької роботи в ЦЕНТУМ СМР є наукове товариство учнів (далі – НТУ) «Ерудит». Дослідницька робота, що виконується вихованцями закладу, має чітко виражену навчально-виховну, виробничу та наукову спрямованість.

Під час проведення теоретичних і практичних занять на навчально-тваринницькій фермі вихованці ЦЕНТУМ СМР закріплюють, розширюють і поглиблюють знання з біології, пізнають тваринний світ, набувають умінь і навичок вирощування тварин, знайомляться з альтернативними способами розведення домашніх тварин в неволі, залучаються до колективної праці.

Успішному впровадженню дослідницької діяльності в освітній процес сприяє використання педагогами закладу на заняттях різноманітних інтерактивних методів і прийомів, що забезпечують розвиток творчої активності здобувачів освіти, формування у них дослідницьких умінь.

Тема посібника: «Організація дослідницької роботи з кролівництва в закладі позашкільної освіти» є актуальною, адже дослідницька діяльність є вищою формою самоосвіти учня.

Мета посібника: теоретично обґрунтувати методи формування дослідницької компетентності здобувачів освіти, визначити педагогічні умови організації дослідницької діяльності та її вплив на формування особистості.

У матеріалах посібника подані методичні рекомендації щодо організації дослідницької роботи з кролівництва, які розроблені на основі досвіду організації дослідницької роботи в гуртках еколого-натуралістичного напряму ЦЕНТУМ СМР. **Ці рекомендації можуть бути практичною допомогою для керівників творчих учнівських об'єднань** закладів позашкільної та загальної середньої освіти**.**

РОЗДІЛ 1
ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Сучасні підходи до визначення науковості учнівських досліджень

У сучасній психолого-педагогічній науці пропонується наступне трактування понять, пов'язаних з дослідницькою діяльністю учнів. Наукова діяльність трактується вченими як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на здобуття і використання нових знань [7]; як специфічна діяльність, спрямована на отримання нових теоретичних і прикладних знань про закономірності розвитку природи, суспільства і мислення [6; 11]; як інтелектуальна праця, спрямована на набуття знань, умінь і навичок [14]. Наукові дослідження учнів розглядаємо як вид науково-дослідницької діяльності, що передбачає наукове цілеспрямоване пізнання ще не вивчених аспектів певного суб'єкта на основі наукових методів пізнання з метою отримання нового знання. Результати такої діяльності узагальнюються та представляються в учнівській науково-дослідницькій роботі [10].

Більшість учених вважає недоцільним використання терміну «науковість» стосовно учнівських досліджень. Свою позицію вони аргументують тим, що учнівські роботи від справжнього наукового дослідження відрізняє:

навчальна проблема (ті істини, які відкривають учні не є новими для науки, а нові для учнів);

недостатній рівень базових знань учнів (дослідницька робота має ґрунтуватися на уже відомій інформації та аналізі існуючих підходів до її вирішення);

недостатня сформованість у здобувачів освіти відповідних методів проведення наукового дослідження (недостатньо умінь щодо постановки та розв'язання проблеми, узагальнення, формулювання висновків тощо);

відмінність мотивації дослідницької діяльності наукових працівників та учнів (мотивація учня обумовлена емоційно-почуттєвим прийняттям, інтересом до предмета дослідження та вибором майбутньої професії).

Дослідження учня, як правило, на всіх етапах відбувається за безпосередньої участі керівника *творчого учнівського об'єднання (далі* – ТУО) (або наукового керівника) й потребує постійного спонукання та заохочення.

Інші вчені припускають використання терміну «науково-дослідницька робота» щодо учнівських досліджень. При цьому, зважаючи на поставлену педагогічну мету, вони розрізняють:

власне науково-дослідницьку роботу, якою вважається діяльність, під час якої відбувається опанування способів і методів наукового пізнання, засвоєння основ професійних знань, самореалізація в процесі розв'язання проблем наукового характеру за обраною темою, а отримання результатів, що мають високу наукову новизну, не є пріоритетним завданням;

навчально-дослідницьку роботу, якою вважається така учнівська діяльність, коли дослідження стає однією з багатьох форм освітнього процесу і не передбачає значного заглиблення в методику та специфіку науково-дослідницької роботи.

У практиці роботи в ЗПО більш вживаним є поняття «пошуково-дослідницька діяльність», яке трактується як різновид навчально-дослідницької діяльності, що проводиться з дотриманням вимог до наукових досліджень та передбачає створення значущого продукту шляхом самостійного використання засвоєних знань, умінь і навичок навчально-пізнавальної діяльності.

1.2. Види дослідницької діяльності

Основними видами дослідницької діяльності еколого-натуралістичного напряму є:

навчально-дослідна робота, що здійснюється згідно з навчальними програмами профільних гуртків позашкільних закладів, у навчальних кабінетах, лабораторіях, на навчально-дослідній земельній ділянці, у природі;

експериментально-дослідницька робота – проведення експериментів (дослідів) відповідно до обраної тематики (конкурсної, проєктної тощо), їх опис, аналіз результатів;

моніторинг – систематизовані спостереження (колективні чи індивідуальні) у межах освітніх проєктів, що здійснюються за пропонованими методиками;

пошуково-дослідницька робота, що проводиться учнями за тематикою конкурсних заходів (всеукраїнських заочних експедицій, акцій тощо);

індивідуальна дослідницька робота, що здійснюється за рекомендованою тематикою наукових відділень Малої академії наук України, міжнародних та всеукраїнських конкурсів і програм дослідницького спрямування.

1.3. Оцінювання дослідницької діяльності здобувачів освіти

Сучасні моделі організації дослідницької діяльності будуються з урахуванням усіх організаційно-технологічних принципів та повинні відповідати навчальним рівням [4]:

початковий рівень – характеризує навчально-творчу діяльність на етапі інформування. Реалізується в системі занять профільних гуртків початкового та основного навчальних рівнів ЗПО і передбачає ознайомлення вихованців з найпростішими видами дослідницької діяльності (у межах навчальних програм: організація спостережень, проведення простих дослідів, підготовка повідомлень тощо);

основний рівень – характеризує навчально-дослідницьку діяльність; відноситься до елементарного навчально-дослідницького рівня. Реалізується під час гурткових, секційних занять НТУ ЗПО і передбачає:

поглиблення спеціальних знань учнів про предмет навчально-дослідницької діяльності, методи пошуку та обґрунтування закономірних зв'язків і відношень, фактори, явища або процеси, що експериментально спостерігаються;

використання елементів науково-дослідного пошуку в процес вивчення певних тем, розділів навчальних програм та залучення вихованців до виконання реферативно-творчих дослідницьких робіт;

залучення учнів до участі в окремих етапах конкурсів-захистів дослідницьких робіт.

вищий рівень – характеризує пошуково-дослідницьку діяльність; відноситься до власне дослідницького рівня. Реалізується в комплексній системі роботи НТУ ЗПО як осередку освітньої системи Малої академії наук України та передбачає:

органічне поєднання колективних та індивідуальних форм дослідницької діяльності учнівської молоді;

залучення обдарованих здобувачів освіти до підготовки індивідуальних пошуково-дослідницьких робіт, а також у парах чи групах; допомога керівника ТУО лише у виборі тем, організація зустрічей з науковими керівниками (як правило, викладачами закладів вищої освіти), консультування педагога в процесі самостійного виконання учнем роботи;

залучення обдарованих вихованців до участі у конференціях (міських, обласних, всеукраїнських, міжнародних), Всеукраїнському конкурсі-захисті пошуково-дослідницьких робіт.

Для підвищення соціальної значущості пошуково-дослідницької діяльності у сфері кролівництва варто презентувати результати цього виду діяльності під час всеукраїнських заходів дослідницького спрямування:

1. Всеукраїнський конкурс експериментально-дослідницьких робіт із природознавства «Юний дослідник».

2. Всеукраїнська акція «Птах року».

3. Всеукраїнський конкурс «Юний селекціонер».

4. Всеукраїнський конкурс наукових досягнень юних зоологів і тваринників.

5. Всеукраїнський конкурс школярів і учнівської молоді «Вчимося заповідати».

6. Всеукраїнський конкурс науково-дослідницьких та винахідницьких проєктів «Біологія, екологія, сільське господарство».

7. Всеукраїнська експедиція учнівської та студентської молоді «Моя Батьківщина – Україна».

8. Всеукраїнський конкурс навчально-дослідних земельних ділянок.

9. Всеукраїнська трудова акція «Дослідницький марафон».

10. Всеукраїнський конкурс дитячого малюнка «Зоологічна галерея».

Пошуково-дослідницька діяльність в умовах роботи ЗПО виконує низку функцій, а саме:

створення позитивної мотивації до наук природничого циклу, цілеспрямованої самоосвітньої діяльності;

поглиблення та посилення дієвості знань з природознавства, біології, географії, хімії, народознавства;

розвиток інтелектуальної сфери особистості;

формування вмінь і навичок дослідницької діяльності;

розвиток пізнавальної активності та самостійності в навчально-творчій діяльності.

1.4. Типи учнівських дослідницьких робіт

У науці головною метою досліджень є отримання нових знань, а в освіті – набуття учнями навичок проведення дослідження, а також розвитку дослідницького типу мислення. А це означає, що їх головною метою є розвиток особистості, а не отримання принципово нових результатів, аналогічних до результатів «великої науки» [1].

Основними типами учнівських дослідницьких робіт є:

реферативні роботи – творчі роботи, написані на основі кількох літературних першоджерел, що ілюструють результати пошуку інформації за обраною темою;

описові роботи – творчі роботи, де висвітлюються результати спостережень або містяться описи явищ (виконані за відомими в науці методиками) без висунення будь-яких гіпотез або спроб інтерпретації результатів;

проєктні роботи – творчі роботи, пов'язані з плануванням діяльності відповідно до поставленої навчально-дослідницької мети. Головні завдання, що розв'язуються при застосуванні проєктної технології, – це набуття й використання знань для розв'язання нових пізнавальних завдань, розвиток комунікативних навичок, уміння користуватися дослідницькими прийомами. За кількістю учасників дослідницькі проєкти поділяються на індивідуальні, парні, групові; за масштабами – на регіональні, загальноукраїнські, міжнародні; за тривалістю – на короткотривалі (до тижня), середньої тривалості (від тижня до місяця), довготривалі (від кількох місяців до декількох років) [8, 13];

дослідно-експериментальні роботи – творчі роботи, написані на основі результатів самостійно проведених спостережень чи експериментів (за описаними в науці методиками), що подаються у формі звіту, мають ілюстративний характер і лише припускають можливість самостійного трактування результатів залежно від умов їх отримання;

власне дослідницькі роботи – творчі роботи, виконані за допомогою відомих в науці методик, що містять етапи опрацювання літератури, постановки та проведення експерименту, аналізу отриманих результатів, формулювання висновків та розроблення рекомендацій щодо їх практичного застосування.

Як правило, реферативні та описові дослідницькі роботи з кролівництва виконуються учнями відповідно до навчальних програм початкового та

основного рівнів. Проєктні, дослідно-експериментальні та власне дослідницькі роботи більш характерні для програм ТУО основного й вищого навчальних рівнів.

Слід зазначити, що всі види дослідницьких робіт учнів мають відповідати вимогам правил охорони праці, техніки безпеки та санітарно-гігієнічному режиму, а також здійснюватися під постійним наглядом за станом безпечної експлуатації обладнання та інвентарю.

1.5. Вимоги щодо організації та проведення дослідницької діяльності в закладах позашкільної освіти

Загальні вимоги. Виникнення у вихованця почуття незадоволеності отриманими уявленнями про навколишній світ. Нові уявлення повинні бути чіткими для розширення уже наявних уявлень про навколишній світ. Нові уявлення повинні бути кориснішими за вже набуті та мають сприйматися як більш плідні у розв'язанні невідомих проблем, підводячи дослідника до нових ідей, сприяючи розширенню можливостей для пояснень та передбачень.

Вимоги до процесу дослідження. Спонукання вихованців до формулювання нових ідей та уявлень, до висунення власних пропозицій, гіпотез, альтернативних пояснень. Постійні зіткнення учнів з явищами, які вступають у протиріччя з уже існуючими уявленнями. Надання вихованцям можливості досліджувати власні спостереження, використовуючи обговорення у малих групах. Надання можливості учням застосовувати нові уявлення з метою оцінювання їх прикладного значення [12].

Вимоги до керівника дослідницької діяльності. Вміння відчувати проблемну ситуацію, з якою має зіткнутися вихованець. Ставити перед здобувачами освіти реальні завдання у зрозумілій для них формі. Вміння бути партнером учнів та координатором їх дослідницької діяльності, запобігаючи авторитарним формам спілкування. Вміння стимулювати творче мислення вихованців за допомогою уточнюючих питань. Вміння весь час підтримувати зацікавленість проблемою та процесом її дослідження. Забезпечення

консультування з ключових питань проблеми дослідження. Заохочення та розвиток критичного мислення вихованців, спрямування до необхідних джерел інформації. Закінчення процесу дослідницької діяльності учнів до моменту прояву ознак втрати їх зацікавленості до розв'язання проблеми. Сприяння обміну думками учнів при обговореннях [3, 5].

1.6. Основні етапи дослідницької діяльності здобувачів освіти

Постановка проблемного питання. При цьому слід користуватися певними критеріями: вихованці мають бути безпосередніми учасниками відбору проблеми або проблемних ситуацій; проблема повинна відповідати пізнавальним інтересам конкретного учня (групи учнів) та віковим особливостям вихованців; проблема має максимально вплинути на чуттєво-емоційний бік вихованця (схвильованість, подив, потрясіння); проблема повинна виявляти бачення її особистої, життєвої, практичної значущості; наявність матеріально-технічної бази для розв'язання поставленої проблеми; проблема має бути значущою для гарантування підтримки постійної зацікавленості учня (групи учнів) в її розв'язанні [9].

Вибір теми, визначення об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження. Вибір теми передбачає ознайомлення з літературними джерелами та науковими роботами, які вже були виконані по цій проблемі та складання картотеки. Тема дослідження відображає основний зміст дослідницької роботи та визначається її кінцевим результатом.

Об'єктом дослідження виступає те, що досліджується, а предметом – те, що в цьому об'єкті набуває наукового пояснення. Об'єкт дослідження – в науці: взаємопов'язана сукупність елементів дійсності (як на рівні явища, так і на рівні предмету), вивчення якої становить практичний інтерес для дослідника. Таким об'єктом стає будь-яке непізнане явище, невідоме раніше науці, або його частина, яку передбачає дослідити ця наука. Головне питання при визначенні об'єкта: «Що розглядається?».

Предмет – більш конкретний, включає в себе тільки ті зв'язки і відносини, які підлягають безпосередньому вивченню в роботі, встановлює межі пошуку. Предмет визначається при відповіді на наступні питання: «Як розглядати об'єкт?», «Які характеристики йому притаманні?», «Які аспекти та функції виділяє дослідник для вивчення об'єкта?». Саме предмет дослідження визначає тему і завдання дослідження.

Мета дослідження пов'язана з його об'єктом і предметом, вказує на кінцевий результат; формулювання мети повинно відповідати на запитання: «Що і для чого досліджується?».

Завдання дослідження розкривають мету, вказують на те, що поетапно й конкретно слід здійснити для досягнення мети. Послідовність визначених завдань має бути такою, щоб кожне з них логічне випливало з попереднього.

Розроблення гіпотези. Гіпотеза – наукове припущення, що застосовується для пояснення яких-небудь явищ і є можливим варіантом розв'язання проблеми [9].

Складання плану (програми) та визначення структури роботи, вибір методики дослідження. Програма дослідження за змістом є розширеним планом дослідження, де кожен пункт відображає логічну послідовність та зміст кожного етапу дослідження. Методика дослідження показує, яким шляхом, чином, методами слід розв'язувати поставлені завдання.

Проведення дослідження. Дослідження – встановлення загальних та індивідуальних характеристик досліджуваного об'єкта (процесу, явища) на основі аналітичного та експериментального досліджень.

*Оброблення результатів дослідження, формулювання висновків***.** Результати дослідження – узагальнені результати дослідження об'єкта або явища та його закономірностей, що вивчаються, у тому числі нових, раніше невідомих. Висновки повинні коротко, чітко і конкретно відображати результати, що були отримані завдяки дослідженню.

РОЗДІЛ 2
ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ

2.1. Вплив складу кормів на продуктивність молодняку кролів породи Каліфорнійська

Об'єкт досліду: молодняк кролів породи Каліфорнійська.

Предмет досліду: раціон харчування кролів.

Мета досліду: визначити вплив комбікормів (стандартний корм, «Мультигейн», «Щедра нива», «Новопокровський») на приріст живої ваги молодняку кролів породи Каліфорнійська.

Завдання досліду: вивчити біологічні особливості кролів породи Каліфорнійська, умови їх утримання та розведення;

скласти раціони харчування молодняку кролів породи Каліфорнійська згідно з схемою досліду;

проводити контрольні зважування молодняку кролів породи Каліфорнійська контрольної та дослідних груп;

узагальнити результати досліду;

оформити звіт виконаної роботи.

Гіпотеза: найкращим комбікормом для вирощування молодняку кролів породи Каліфорнійська є комбікорм, який містить повноцінні корма (за складом та співвідношенням компонентів).

Необхідні матеріали та обладнання: клітки 120×80×70 см; годівниці, напувалки; ваги електронні, корми різних типів, які входять до раціону годівлі кролів.

Методика проведення досліду. Методи, які використовуються під час проведення дослідницької роботи: спостереження, експеримент, статистичний метод, метод визначення причин та наслідків.

Схема досліду у таблиці 1.

Таблиця 1

Схема досліду

Варіанти досліду	**Типи комбікормів**
контрольний	стандартний корм
1-ий дослідний	комбікорм «Мультигейн»
2-ий дослідний	комбікорм «Щедра нива»
3-ій дослідний	комбікорм «Новопокровський»

Підготовчий етап досліду:

теоретична частина: ознайомлення з фаховою літературою; консультація з фахівцем, який має позитивний досвід з утримання та розведення кролів; обговорення поетапного проведення досліду; формулювання прогнозованих висновків;

практична частина: підготовка маточних гніздівель, годівниць, кліток, напувалок; складання раціонів, передбачених для розведення кролів; зважування молодняку кролів породи Каліфорнійська.

Етапи проведення досліду:

годівля молодняку кролів породи Каліфорнійська три рази на день (8.00, 12.00, 16.00) згідно зі складеними раціонами (у табл. 2-5) із застосуванням комбікормів: стандартний, «Мультигейн», «Щедра нива», «Новопокровський»;

Таблиця 2

Раціон стандартного корму для молодняку кролів породи Каліфорнійська контрольної групи, г

Корм	**Молодняк у віці, місяців**			
	1-2	2-3	3-4	4-5

Буряки	30	74	150	200
Зерно злакових	30	50	75	75
Бульбоплоди	50	75	150	200
Висівки	-	15	25	30
Сіль	0,3	0,5	0,5	1
Сіно	20	50-75	75-100	100-200
Морква	50	110-150	175-200	200-250
Гілковий корм	-	50	75-100	100-125

Таблиця 3

Максимальні добові даванки кормів першої дослідної групи молодняку кролів породи Каліфорнійська, г

Корм	**Молодняк у віці, місяців**			
	1-2	2-3	3-4	4-5
Буряки	30	74	150	200
Морква	50	110-150	175-200	200-250
Бульбоплоди	50	75	150	200
Сіно	20	50-75	75-100	100-200
Гілковий корм	-	50	75-100	100-125
Комбікорм «Мультигейн»	50	70	100	140

Таблиця 4

Максимальні добові даванки кормів другої дослідної групи молодняку кролів породи Каліфорнійська, г

Корм	**Молодняк у віці, місяців**			
	1-2	2-3	3-4	4-5
Буряки	30	74	150	200
Морква	50	110-150	175-200	200-250
Бульбоплоди	50	75	150	200

Сіно	20	50-75	75-100	100-200
Гілковий корм	-	50	75-100	100-125
Комбікорм «Щедра нива»	50	70	100	140

Таблиця 5

Максимальні добові даванки кормів третьої дослідної групи молодняку кролів породи Каліфорнійська, г

Корм	**Молодняк у віці, місяців**			
	1-2	**2-3**	**3-4**	**4-5**
Буряки	30	74	150	200
Морква	50	110-150	175-200	200-250
Бульбоплоди	50	75	150	200
Сіно	20	50-75	75-100	100-200
Гілковий корм	-	50	75-100	100-125
Комбікорм «Новопокровський»	50	70	100	140

проведення контрольних зважувань живої ваги молодняку кролів породи Каліфорнійська один раз на сім діб, занесення даних до таблиці за кожним варіантом досліду *(табл. 6)*;

підбиття підсумків досліду, формулювання висновків.

2.2. Селекція кролів на стиглість методом відбору за живою масою

Об'єкт досліду: кролі порід: Європейська шиншила та Білий велетень.

Предмет досліду: ступень скороспілості кролів методом відбору за живою масою.

Мета досліду: шляхом практичних досліджень вивчити особливості індивідуального росту і розвитку молодняку кролів (порід Європейська шиншила і Білий велетень) та виявити можливості селекції кролів на

скороспілість методом відбору за живою масою, розвивати вміння спостерігати за живими об`єктами; фіксувати, систематизувати, аналізувати отримані результати.

Таблиця 6

Динаміка індивідуального росту і розвитку молодняку кролів породи Каліфорнійська

№ з/п	Дата зважування	Вік кроленят у днях	Самець №1	Самець №2	Самка №1	Самка №2	Середня вага, г

Завдання досліду:

вивчити біологічні особливості досліджуваних порід кролів, особливості утримання та їх розведення;

визначити етапи досліду та послідовність їх проведення;

отримати навички роботи зі спеціальною та довідковою літературою; проводити спостереження; опрацьовувати його результати; оформляти щоденники дослідницької роботи;

оформити звіт виконаної роботи.

Необхідні матеріали та обладнання: ваги РН10Ц13У; просторі клітки; напувалки, годівниці, маточні гніздівлі, наявність кормів різних типів, які входять до складу раціону годівлі кролів.

Методика проведення досліду.

Методи, які використовуються під час проведення дослідницької роботи: спостереження, експеримент, статистичний метод, метод визначення причин та наслідків.

Схема досліду.

Варіанти поєднань (лінія Ш-1, Б-1)

♀ Європейська шиншила × ♂ Європейська шиншила

♀ Білий велетень × ♂ Білий велетень

Підготовчий етап досліду:

теоретична частина: ознайомлення керівника гуртка з фаховою та методичною літературою; консультація з фахівцем, який має позитивний досвід з утримання та розведення кролів породи Європейська шиншила та Білий велетень; обговорення поетапного проведення досліду з учнями; формування прогнозованих висновків;

практична частина: підготовка маточних гніздівель, годівниць, просторих кліток, напувалок; складання раціонів передбачених для розведення кролів (*табл. 7*).

Таблиця 7

Норми згодовування кормів, г.

Корм	**Дорослі кролі**			**Молодняк у віці, місяць**				
	у період спокою	**сук-рільні самки**	**підси-сні самки**	**1-2**	**2-3**	**3-4**	**4-5**	**стар-ші**
Зелений	800	1000	1500	250	500	600	700	900
Сіно	200	200	300	30-50	75	100	150	200
Гілковий	100	100	150	-	50	100	125	200
Силос	300	200	400	-	-	100	150	200
Бульбоплоди	250	300	350	50	75	150	200	250
Буряки	300	300	400	30	75	150	200	300
Морква	300	400	500	100	150	200	250	300
Капустяне листя	400	400	600	30	100	250	300	400
Гичка буряків	300	300	300	-	50	70	100	150
Овочі відходи	200	250	300	50	75	100	150	200
Зерно: злакових бобових	50 40	100 60	140 100	30 15	50 25	75 35	75 50	100 50

Висівки	50	60	100	-	15	25	30	40
Макуха	10	25	30	-	10	15	20	25
Збиране молоко	-	50	100	30	-	-	-	-
Сіль	1	1	1.5	0.3	0.5	0.5	1.0	1.0

Етапи проведення досліду:

відсаджування статевозрілих самців і самок кролів породи Європейська шиншила та Білий велетень у клітки;

проведення спарювання кролів відповідно до варіативних поєднань;

отримання потомства від 2-х кролематок;

спостереження за розвитком кроленят, проведення контрольних зважувань один раз на сім днів, занесення обрахованих вимірів живої маси кролів в таблицю 8;

підбиття підсумків досліду, формулювання висновків.

2.3. Вплив строків відсадки кроленят на їх ріст і розвиток

Об'єкт досліду: кролі породи Європейська шиншила.

Предмет досліду: ступінь росту і розвитку молодняку кролів породи Європейська шиншила залежно від строку відсаджування.

Мета досліду: вивчити особливості росту і розвитку молодняку кролів породи Європейська шиншила шляхом відсаджування в 30-45-60-денному віці.

Завдання досліду:

вивчити біологічні особливості досліджуваних порід кролів;

отримати навички роботи зі спеціальною та довідковою літературою;

визначити оптимальні строки відсадки кроленят;

Таблиця 8

Індивідуальний ріст і розвиток молодняку кролів (порід Європейська шиншила і Білий велетень) методом відбору за живою масою

Варіанти поєднань	Дата паруван-ня	Дата окролу	Кількість кроленят	Загальна маса народжених кроленят	Середня маса кроленят при зважуванні		
					1	2	3

оформити звіт виконаної роботи.

Необхідні матеріали та обладнання: ваги РН10С13У; клітки 120×80× 70 см; напувалки; годівниці; маточні гніздівлі 50×50×40 см; наявність кормів різних типів, які входять до складу раціону годівлі кролів.

Методика проведення досліду.

Методи, які використовуються під час проведення дослідницької роботи: спостереження, експеримент, статистичний метод, метод визначення причин та наслідків.

Схема досліду.

Контрольний варіант – відсаджування кроленят від кролематки № 3 в 60-денному віці.

1-й дослідний варіант – відсаджування кроленят від кролематки № 1 в 30-денному віці.

2-й дослідний варіант – відсаджування кроленят від кролематки № 2 в 45-денному віці.

Кількість повторностей у всіх варіантах досліду – 7.

Підготовчий етап досліду:

теоретична частина: ознайомлення керівника гуртка з фаховою та методичною літературою; консультація з фахівцем, який має позитивний досвід з утримання та розведення кролів породи Європейська шиншила;

самостійне опрацювання здобувачами освіти ТУО джерел інформації щодо об'єкту досліду; обговорення поетапного проведення досліду з учнями; формування прогнозованих висновків.

практична частина: підготовка маточних гніздівель, годівниць, просторих кліток, напувалок, складання раціонів, передбачених для розведення кролів згідно з нормами годування*;*

відсаджування статевозрілого самця і трьох самок кролів породи Європейська шиншила у клітки для спарювання кролів; отримання кроленят від 3-х кролематок.

Етапи проведення досліду:

спостереження за розвитком кроленят, проведення контрольних зважувань один раз на сім днів, занесення обрахованих вимірів живої маси кролів в таблицю 9;

підбиття підсумків досліду, формулювання висновків.

Таблиця 9

Індивідуальний ріст і розвиток молодняку кролів (порід Європейська шиншила і Білий велетень) методом відбору за живою масою

Варіанти досліду	**Вага кроленят при відсаджуванні**	**Виміри живої маси кролів під час проведення контрольних зважувань**			
		№1	**№2**	**№3**	**№4**

2.4. Залежність розвитку кроленят від молочності кролематок

Об'єкт досліду: молодняк кролів породи Баран.

Предмет досліду: ступінь росту і розвитку молодняку кролів породи Баран залежно від молочності кролематок.

Мета досліду: вивчити залежність росту і розвитку молодняку кролів породи Баран від молочності кролематок.

Завдання досліду:

формування, узагальнення та систематизація базових понять, термінів: сукрільність, порода, раціон годівлі, лактація;

вивчення біології тварин, особливості їх утримання та розведення;

визначення етапів досліду та послідовності їх проведення;

формування вміння проводити зважування молодняка кролів згідно з схемою досліду.

Необхідні матеріали та обладнання: ваги РН10С13У, клітки 120×80×70 см, напувалки, годівниці, маточні гніздівлі 50×50×40 см, наявність кормів різних типів, які входять до складу раціону годівлі кролів.

Методика проведення досліду.

Методи, які використовуються під час проведення дослідницької роботи: спостереження, експеримент, статистичний метод, метод визначення причин та наслідків.

Схема досліду:

1-й дослідний варіант – спостереження за розвитком кроленят від кролематки №1.

2-й дослідний варіант – спостереження за розвитком кроленят від кролематки №2.

3-й дослідний варіант – спостереження за розвитком кроленят від кролематки №3.

Кількість повторностей у кожному варіанті досліду – 7.

Підготовчий етап досліду:

теоретична частина: ознайомлення керівника гуртка з фаховою та методичною літературою; консультація з фахівцем, який має позитивний досвід по утриманню та розведенню кролів породи Баран; самостійне опрацювання здобувачами освіти ТУО джерел інформації по об'єкту досліду; повідомлення керівника гуртка про можливість дослідного з'ясування впливу молочності кролематок на ріст і розвиток кроленят; обговорення поетапного проведення досліду з учнями, формулювання прогнозованих висновків;

практична частина: підготовка маточних гніздівель, годівниць, кліток, напувалок; відбір 3-х кролематок з кроленятами.

Етапи проведення досліду:

спостереження за розвитком кроленят;

проведення контрольних зважувань один раз на сім днів та занесення обрахованих вимірів живої маси кролів в таблицю 10;

підбиття підсумків досліду, формулювання висновків.

Таблиця 10

Динаміка індивідуального росту і розвитку молодняку породи Баран за варіантами досліду

Дата зважування	№ кроленяти, стать	Жива маса		Приріст	
		г	%	г	%

2.5. Прояв гетерозисного ефекту на енергію росту і живу масу кроленят

Об'єкт досліду: кролі порід: Фландр, Баран.

Предмет досліду: гетерозис по приросту живої маси при схрещуванні кролів порід Фландр та Баран.

Мета досліду: встановити наявність та особливості ефекту гетерозису на енергію росту та приріст живої маси у гібридів отриманих від схрещування кролів порід Фландр та Баран.

Завдання досліду:

вивчити біологічні особливості досліджуваних порід кролів;

провести схрещування порід кролів згідно з схемою досліду;

встановити динаміку приросту живої маси молодняку кролів від народження до 10-місячного віку включно;

оформити звіт виконаної роботи.

Гіпотеза: якщо провести схрещування вихідних батьківських форм з максимальними показниками ваги тіла, то у гібридного потомства найбільше проявиться гетерозисний ефект по показниках: енергія росту та темпи приросту живої маси.

Необхідні матеріали та обладнання: ваги РН10С13У, клітки 120×80×70 см, напувалки, годівниці, корми різних типів, які входять до раціону годівлі кролів.

Методика проведення досліду.

Методи, які використовуються під час проведення дослідницької роботи: спостереження, експеримент, статистичний метод, метод визначення причин та наслідків.

Схема досліду у таблиці 11.

Таблиця 11

Схеми схрещувань відповідно до варіантів досліду

Варіанти досліду	Кількість самок	Схеми схрещувань	Кількість самців
1-й контрольний	4	♀ Фландр × ♂ Фландр	2
2-й контрольний	4	♀ Баран × ♂ Баран	
1-й дослідний	4	♀ Фландр × ♂ Баран	
2-й дослідний	4	♀ Баран × ♂ Фландр	

Підготовчий етап досліду:

теоретична частина: ознайомлення з фаховою літературою; консультація з фахівцем, який має позитивний досвід з утримання та розведення кролів; проведення теоретично-дослідницького заняття «Методика закладання і проведення досліду. Документація та звітність»; повідомлення керівника гуртка про можливість дослідного з'ясування впливу міжпородного схрещування на динаміку росту та розвитку кролів; обговорення поетапного проведення досліду з учнями; формулювання прогнозованих висновків; розподіл обов'язків між виконавцями досліду;

практична частина: підготовка маточних гніздівель, годівниць, кліток, напувалок; складання раціонів, передбачених для розведення кролів; зважування плідників кролів; відсаджування статевозрілих самців і самок кролів у клітки; проведення спарювання кролів відповідно до варіативних поєднань; отримання молодняку кролів.

Етапи проведення досліду:

спостереження за розвитком кролів, проведення контрольних зважувань один раз на 30 діб, занесення отриманих середніх вимірів живої маси кролів до таблиці 12;

Таблиця 12

Динаміка приросту середньої маси молодняку кролів відповідно до варіантів досліду

Дата зважування	Середня жива маса кролів, г			
	1-ий контрольний варіант	2-й контрольний варіант	1-й дослідний варіант	2-й дослідний варіант

підбиття підсумків досліду, формулювання висновків.

2.6. Вплив комбікорму «Мультигейн» на приріст живої ваги кролів породи Фландр

Об'єкт досліду: кролі породи Фландр.

Предмет досліду: вплив комбікорму «Мультигейн» на приріст живої ваги кролів породи Фландр.

Мета досліду: встановити дослідним шляхом вплив комбікорму «Мультигейн» на приріст живої маси молодняку кролів породи Фландр.

Завдання досліду:

вивчити біологічні особливості кролів породи Фландр;

отримати молодняк у вищезгаданої породи кролів з подальшим розподілом згідно зі схемою досліду;

навчитися годувати молодняк кролів згідно добового раціону та схеми досліду;

провести контрольні зважування молодняку кролів контрольної та дослідної груп;

оформити звіт виконаної роботи.

Необхідні матеріали та обладнання: ваги РН10С13У, клітки 120× 80×70 см, напувалки, годівниці, корми різних типів які входять до раціону годівлі кролів.

Методика проведення досліду.

Методи, які використовуються під час проведення дослідницької роботи: експеримент, статистичний метод, визначення причин та наслідків.

Схема досліду:

контрольний варіант: годівля молодняку кролів згідно з таблицею 13 (стандартний комбікорм).

Таблиця 13

Максимальні добові даванки кормів контрольної групи молодняку кролів породи Фландр, г

Корм	**Молодняк у віці, місяців**			
	1-2	**2-3**	**3-4**	**4-5**
Буряки	30	74	150	200
Зерно злакових	30	50	75	75
Бульбоплоди	50	75	150	200
Висівки	-	15	25	30
Сіль	0,3	0,5	0,5	1
Сіно	20	50-75	75-100	100-200
Морква	50	110-150	175-200	200-250

Гілковий корм	-	50	75-100	100-125

дослідний варіант: годівля молодняку кролів згідно з таблицею 14 (з комбікормом «Мультигейн»)

Таблиця 14

Максимальні добові даванки кормів дослідної групи молодняку кролів породи Фландр, г

Корм	**Молодняк у віці, місяців**			
	1-2	2-3	3-4	4-5
Буряки	30	74	150	200
Зерно злакових	30	50	75	75
Бульбоплоди	50	75	150	200
Висівки	-	15	25	30
Сіль	0,3	0,5	0,5	1
Сіно	20	50-75	75-100	100-200
Морква	50	110-150	175-200	200-250
Гілковий корм	-	50	75-100	100-125
Комбікорм «Мультигейн»	50	70	100	140

Підготовчий етап досвіду:

теоретична частина: вивчення керівником гуртка відповідної фахової та методичної літератури, консультації з фахівцями та любителями, що мають досвід розведення кролів породи Фландр; визначення етапів проведення, схеми досліду, способів і строків виконання обов'язкових операцій по досліджуваному об'єкту, формування прогнозованих висновків;

практична частина: вирощування потенційних батьківських пар до досягнення ними репродуктивного віку; отримання молодняку кролів (8 шт.); підготовка кліток, заготівля кормів, напувалок.

Для досліду відбирають кролів породи Фландр у віці 28 днів і комплектують ними контрольну і дослідну групу. Комплектуючи такі групи враховують забезпечення кроленятам однакових умов для розвитку, наявність приблизно однакової живої ваги, нумерують. Контрольну групу годують за кормами і раціонами зазначеними в таблиці 13, а дослідну за кормами раціонами зазначені в таблиці 14.

Етапи проведення досліду:

спостереження за розвитком кролів;

проведення контрольних зважувань один раз на сім діб та занесення отриманих вимірів живої ваги кролів до таблиці 15.

Таблиця 15

Визначення живої ваги (г) кроленят породи Фландр

№ з/п	Дата зважування	Контрольний варіант					Дослідний варіант				
		Вік кроленят у днях	Самець				Вік кроленят у днях	Самець			
			№1	№2	№3	№4		№1	№2	№3	№4

підбиття підсумків досліду, формулювання висновків.

2.7. Залежність темпів росту і розвитку молодняку кролів породи Фландр від їх кількості в гнізді

Об’єкт досліду: кролі породи Фландр.

Предмет досліду: ступень приросту живої маси кролів породи Фландр залежно від їх кількості в гнізді.

Мета досліду: встановити динаміку приросту живої маси молодняку кролів породи Фландр в залежності від їх кількості в гнізді; встановити оптимальну кількість кроленят породи Фландр в гнізді.

Завдання досліду:

вивчити біологічні особливості кролів породи Фландр;

встановити динаміку приросту живої маси молодняку королів від народження до 4-місячного віку включно; оформити звіт виконаної роботи .

Гіпотеза: вірогідніше кращі показники темпу приросту живої маси кролів будуть виявлені в варіанті досліду при меншій кількості кроленят в гнізді.

Використані матеріали та обладнання: ваги РН10С13У, електронні ваги, сантиметрова стрічка, клітки 120×80×70 см, напувалки, годівниці, корми, що входять до раціону годівлі королів різних вікових груп.

Методика проведення досліду.

Методи, які використовуються під час проведення дослідницької роботи: спостереження, експеримент, статистичний, визначення причин та наслідків.

Схема досліду у таблиці 16.

Таблиця 16

Схема досліду

Варіанти досліду	**Кількість кроленят в гнізді**
контрольний	8
1-й дослідний	4
2-й дослідний	6
3-й дослідний	10

Підготовчий етап досліду:

теоретична частина: ознайомлення з фаховою літературою, консультація з фахівцями, які мають позитивний досвід з утримання та розведення королів, обговорення поетапного проведення досліду, формування прогнозованих висновків;

практична частина: підготовка маточних гніздівель, годівниць, кліток, напувалок, складання раціонів передбачених для розведення кролів, зважування плідників кролів, відсаджування статевозрілих самок і самця кролів у клітки, отримання молодняку кролів від чотирьох самок.

Етапи проведення досліду:

спостереження за розвитком кролів, проведення контрольних зважувань один раз на 14 діб та занесення даних у таблицю 17;

підбиття підсумків досліду, формулювання висновків.

Таблиця 17

Динаміка індивідуального росту і розвитку молодняку кролів породи Фландр (за варіантом досліду)

Дата зважування	Вік кроленят, у днях	Жива маса кроля (г)			
		№1	№2	№3	№4

2.8. Перспективність м'ясної продуктивності міжпородних гібридів кролів

Об'єкт досліду: кролі – рід Кріль родини Зайцеві.

Предмет досліду: темпи приросту живої маси та характер наслідування забарвлення хутра при схрещуванні кролів порід: Фландр, Білий велетень, Європейська шиншила, Метелик.

Мета досліду: встановити динаміку приросту живої маси у гібридів першого покоління, отриманих від схрещування кролів порід: Фландр, Білий велетень, Європейська шиншила, метелик;

встановити характер успадкування забарвлення шерсті гібридів молодняка кролів м'ясного напряму розведення; встановити оптимальні варіанти підбору пар кролів для отримання гібридів першого покоління м'ясного напряму розведення.

Завдання досліду:

вивчити біологічні особливості досліджуваних порід кролів;

провести схрещування порід кролів згідно зі схемою досліду;

вивчити динаміку приросту живої маси та забарвлення шерсті молодняку кролів від народження до 4-місячного віку включно;

оформити звіт виконаної роботи.

Гіпотеза: під час схрещування висхідних батьківських форм з максимальними показниками ваги тіла гібридне потомство, найвірогідніше, матиме найбільші темпи приросту маси.

Необхідні матеріали та обладнання: ваги РН10С13У, клітки, 120×80×70 см, напувалки, годівниці, корми, що входять до раціону годівлі кормів різних вікових груп.

Методика проведення досліду.

Методи, які використовуються під час проведення дослідницької роботи: спостереження, експеримент, статистичний, визначення причин та наслідків

Схема досліду наведена у таблиці 18.

Таблиця 18

Схеми схрещувань згідно варіантів досліду

Варіанти досліду	**Схеми схрещувань**
Контрольний	♀ Фландр × ♂ Фландр
1-й дослідний	♀ Білий велетень × ♂ Фландр
2-й дослідний	♀ Європейська шиншила × ♂ Фландр
3-й дослідний	♀ Метелик ×♂ Фландр

Кількість повторностей у контрольному варіанті – 7.

Кількість повторностей у першому дослідному варіанті – 7.

Кількість повторностей у другому варіанті досліду – 6.

Кількість повторностей у третьому варіанті досвіду – 6.

Підготовчий етап досліду:

теоретична частина: ознайомлення керівника гуртка з фаховою та методичною літературою, консультація з фахівцями, які мають позитивний досвід з утримання та розведення кролів; самостійне опрацювання вихованцями інформації щодо об’єкту досліду; повідомлення керівника гуртка про можливість дослідного з’ясування впливу міжпородного схрещування на колір шерсті гібридного молодняку, динаміку росту та розвитку кролів;

обговорення поетапного проведення досліду з учнями, формування прогнозованих висновків, розподіл обов'язків між виконавцями досліду;

практична частина: підготовка маточних гніздівель, годівниць, кліток, напувалок, складання раціонів, передбачених для розведення кролів, зважування плідників кролів, відсаджування статевозрілих самців і самок кролів у клітки, проведення парування кролів відповідно до варіативних поєднань, отримання молодняку кролів від 4 самок.

Етапи проведення досліду:

спостереження за розвитком кролів;

проведення контрольних зважувань один раз на 14 діб, занесення отриманих даних по живій масі кролів;

складання таблиці 19;

підбиття підсумків досліду, формулювання висновків.

Таблиця 19

Динаміка приросту середньої маси молодняку кролів за варіантами досліду

Дата зважування	**Вік кроленят, у днях**	**Середня жива маса кролів, г**			
		Контрольний варіант	**1-й дослідний варіант**	**2-й дослідний варіант**	**3-й дослідний варіант**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александров І. О., Ткач К. І., Філиппова С. В. Методологія та організація наукових досліджень : підручник. Одеса : Астропринт, 2018. 197 с.

2. Бугай О. В., Кириченко В. Т. Залучення школярів до науково-дослідницької діяльності з біології. *Біологія*. 2005. № 5. С. 20–21.

3. Вербицький В. В. Методи дослідження. *Біологія. Шкільний світ*. 2008. № 12. С. 2–3.

4. Дослідницька робота школярів з біології: навчально-методичний посібник / за ред. С. М. Панченка, Л. В. Тихенко. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 368 с.

5. Ковальчук В. В., Моїсеєв Л. М. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2005. 240 с.

6. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2009. 206 с.

7. Кучменко Н. Організація дослідницької роботи на уроках біології. *Біологія. Шкільний світ*. 2007. № 29. С. 11–12.

8. Методика проведення науково-дослідницької роботи із старшокласниками (еколого-натуралістичний напрям): збірка / за ред. В. В. Вербицького. Київ : НЕНЦ, 2013. 149 с.

9. Організація дослідницької роботи : методичні рекомендації та програми гуртків еколого-натуралістичного профілю в школах і позашкільних закладах / за ред. В. В. Вербицького. Київ : ІЗМО, 1996. 112 с.

10. Організація науково-дослідної роботи учнів: методичний посібник / упор. Р. М. Вернидуб, Ю. І. Завалевський, Ж. Г. Петрова. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 368 с.

11. Пілюшенко В. Л., Шкрабак І. В., Славенко Е. І. Наукове дослідження : організація, методологія, інформаційне забезпечення : навчальний посібник. Київ : Лібра, 2004. 344 с.

12. Пустовіт Г. П. Дослідницька робота учнів з екології в позашкільних установах : навчально-методичний посібник. Хмельницький : АПН України, 1996. 126 с.

13. Шейко В. М., Кушнаренко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. Київ : Знання, 2004. 307 с.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аксьонов Є. О. Розвиток кролівництва в Україні та світі. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН*. 2016. Вип. 116. С. 15–21.

2. Бащенко М., Гончар О., Шевченко Є. Кролівництво : монографія. Херсон : Чорнобаївське КПП, 2017. 305 с.

3. Бащенко М., Гончар О., Шевченко Є. Кролівництво. Херсон : Чорнобаївське КПП. 2018. 306 с.

4. Білий Л. А. Кролівництво : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1990, 186 с.

5. Благоднюк О. Г. Біологічно-господарські особливості кролів. *Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва : науково-теоретичний збірник*. 2021. Вип. 16. С. 24–25.

6. Гавриш О. М. Рівень продуктивності кролів різних порід та ефективність використання селекційних індексів в кролівництві. *Розведення і генетика тварин*. 2018. № 55. С. 38–46.

7. Гончар О. Ф., Бойко О. В., Гавриш О. М. Аналіз стану галузі кролівництва в Україні. *Ефективне кролівництво і звірівництво*. 2020. Вип. 6. С. 47–58.

8. Кролівництво з основами генетики та розведення / В. О. Пабат та ін. Київ : Ліра-К, 2020. 164 с.

9. Манорик Л. П. Дослідництво в школах і позашкільних закладах України (дещо з історії питання). *Додаткова освіта з біології у сучасній школі* / ред. В. В. Вербицький. Київ, 2003. С. 123–132.

10. Мирось В. В., Калмиков К. В., Зайцев О. Г. Довідник кролівника і звіровода. Київ : Урожай, 1990. 256 с.

11. Мирось В. В. Кролівництво. Київ : Урожай, 1981.120 с.

12. Програми гуртків з біології, екології, сільського господарства для загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів / під ред. В. В. Вербицького. Київ : НЕНЦ, 2001. 236 с.

13. Поради кролівнику / за ред. М. В. Хорунжого. Київ : Урожай, 1988. 144 с.

14. Технологія виробництва продукції кролівництва та звірівництва : навч. посіб. / Г. А. Коцюбенко та ін. Миколаїв : МДАУ, 2011. 431 с.

15. Технологія виробництва продукції кролівництва і звірівництва : підручник / В. І. Бала та ін. Вінниця : Нова Книга, 2009. 272 с.

16. Ефективне кролівництво і звірівництво : збірник наукових праць / за ред. М. І. Бащенко. Черкаси : Черкаська дослідна станція біоресурсів НААН, 2020. 205 с.